

नेपालको पहिलो बौद्ध मासिक पत्रिका

आनन्दभूमि

The Ananda Bhoomi

वर्ष ३६ अंक १२ चैत्र पूर्णिमा

भिक्षु ज्ञानपूर्णिक उपसम्पन्न स्वर्णदिवस समारोहमा
मित्रराष्ट्रबाट आगमन प्रव्यात श्रद्धेय भिक्षुहरू

नेपालको पहिलो बौद्ध मासिक आनन्दभूमि

२०६५ ल्हुति पुस्ती-चैन पूर्णिमा वर्ष ३६ अंक १२
दुसं. २५५२ ने.सं. १९२९ चैलाश्व/चैलागा:

The Ananda Bhoomi (Year 36, Vol. 12)
A Buddhist Monthly :Apr/May 2009

Chief Adviser

Ven. Kumar Kashayap Mahathero (Abbot of A.K.V.)
Ven. Maitri Mahathero (Chairman of A.K.V.T.)

Adviser

Ven. Dharmamurti (Secretary of A.K.V.T.)

Manager

Ven. Saranankar

Asst. Manager

Milan Shrestha, Juju Bhai Tuladhar, Sangharatna Shakya

Cover Design

Phal Saman Shakya

Design

Ven. Asssaji

Finance & Distributor

Ven. Piyadassi

Accountant

Ven. Pragyaratna, Suresh Maharjan

Sub. Editor

Ven. Janak

Editor & Publication Coordinator

Kondanya

Distributors

Buddha Jayanti Celebration Committee(Shreegah), Ven. Bodhijnana, Ven. Padum, Ven. Chandimo, Ven. Jawan, Nun Indrawati, Arun, Urmila, Mrs. Satyana Shakya, Ms. Bina Kanshakar, Ms. Sakuntala Pradhan, Mrs. Kesari Vajracharya, Shakya Watch shop-Banepa, Suvarna Muni Shakya (Bhairahawa), Naresh Vajracharya, Viddhya Devi Shakya (Butwal), Yami Shakya (Beni), Sarju Vajracharya (Palpa), Uttam Man Buddhacharya (Pokhara), Krishna Prasad Shakya (Baglung), Vijay Gurung (Lamjung), Shekhar Shakya (Narayangadh)

Press

Suprawaha Prakashan PVT. LTD. 4280614, 4273983

Publisher

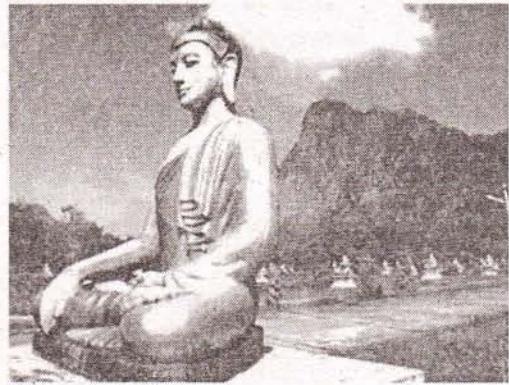
Ananda Kutir Vihar Trust

Ananda Kutir Vihar, Swoyambhu 4271420
का.जि.द.नं. ३४/०३४/०३५/म.क्षे.हि.द.नं. ७/०६१/०६२

वार्षिक रु. १५०/-

एकप्रति रु. १५/-

बुद्धवचनामृत

Kumbhupamam kayamimam viditva,
Nagarupam cittamidam thapetva,
Yodhetha maram panna vudhena,
Jitanca rakkhe anivesāno siya.

Realising that this body is (as fragile) as a jar, establishing this mind (as firm) as a (fortified) city, he should attack Mara with the weapon of wisdom. He should guard his conquest and be without attachment.

(Dhammapad-40)

सम्पर्क कार्यालय

आनन्द भूमि

आनन्द कृटी विहार गृथी, पो.ब.नं. ३००७, काठमाडौं।

फोन: ४२७१४२०

E-mail : anandakutivihar@ntc.net.np

वार्षिक ग्राहक बनी सहयोग गर्ने।

लेखक वर्गले बुद्ध, बुद्धधर्म, बौद्ध संस्कृति एवं दर्शन, साहित्य र इतिहास, धार्मिक तथा सामाजिक परिवर्तन विषयक जानकारीमूलक, खोजअनुसन्धानमूलक, सृजनात्मक लेख, रचना, कथा, निबन्ध, कविता आदि पठाइ सहयोग गराउँ। (प्रकाशित लेखरचनासम्बन्धी जिम्मेवारी स्वयं सम्बद्ध लेखकनै हुनेछ।) यसको लागि सम्पर्क

सम्पर्क :

आनन्द भूमि

आनन्द कृष्ण विहार गृही

पो.ब.नं. ३००७, काठमाडौं। फोन: ४२७९४२०, E-mail : anandakutivihar@ntc.net.np

लेख, रचना, समाचारका लागि यसमा पनि सम्पर्क गर्न सकिने :

बुद्ध विहार भूमिमण्डप

पो.ब.नं. ९९३, काठमाडौं। फोन: ४२२६७०२, E-mail : sukhi@ntc.net.np

पाप कर्म (अकुशल कर्म) कहिल्यै नगर्नु

पुण्य (कुशल कर्म) गर्दै जानु ।

आफ्नो चितलाई (मन) शुद्ध गर्नु

यहि नै बुद्धको उपदेश हो ।

बिश्व मोटर टेक्स

ख-२, ४०८, पुतलिसडक, काठमाडौं, नेपाल ।

फोन नं: ४२२५६२५, ४२४४९७३, फायर्क्स: ४२२९८५५

ईमेल: vmtautoparts@wlink.com.np

टोयोटा, मित्सुबिसि, निशान, इसुजु, सुजुकि इत्यादि गाडिका पार्ट्सहरू को लागि सम्पर्क गर्नुहोस् ।

विषय-सूचि

क्र.सं.	विषय	लेखक	पृष्ठ
१.	सम्पादकीय	-	३
२.	सही दर्शन	- स.ना. गोयन्का	४
३.	नयाँ नेपालको संविधानमा महामानव बुद्धको स्थान	- तिलकमान गुभाजु	६
४.	भिक्षु ज्ञानपूर्णिक सक्षिप्त चिनारी	- भिक्षु पदम	८
५.	नेपालको थेरवादी बुद्धशासनिक अभिबृद्धि र विकासका ...	- भिक्षु सरणांकर, भिक्षु जनक	११
६.	विश्वधर्मता	- भिक्षु धर्मसूति	१५
७.	भिक्षु आनन्द	- भिक्षु गणेशम सरणांकर	१६
८.	संसारको यो अनोखा दौड	- डा. गणेश माली	१८
९.	राष्ट्र विकासको लागि बुद्धशिक्षा	- शिशिल चित्रकार	१९
१०.	बुद्धलाई सादर प्रणाम	- रमेश धती	२०
११.	बुद्ध-दर्शन	- बुद्ध शाक्य	२०
१२.	राष्ट्रपति राजपक्षको ऐताहासिक नेपाल भ्रमण	- केशरी वज्राचार्य	२१
१३.	विरागी दर्शन व सौन्दर्यात्मक आस्वादन	- भिक्षु पञ्जारत्न	२३
१४.	Ven. Bhikshu Jnanapurnik		२५
१५.	बौद्ध गतिविधि		२७

सम्पादकीय

ज्ञानपूर्णिक उपसम्पन्न स्वर्णदिवस स्वर्णग्रन्थ होस

बुद्ध-जन्मभूमि राष्ट्र नेपालमा स्थरिवाद बुद्धधर्मको पुर्नजागरणसंगै बुद्ध बुद्धधर्म, संस्कृति, सभ्यता आदि क्षेत्रमा प्रव्रजित भिक्षु-अनागारिकाहरूबाट निरन्तर योगदानपूर्ण गतिविधिलाई निरन्तरता दिनु सबैका लागि सुखकर विषय हो। वर्तमान नेपालको थेरवाद बुद्धशासनिकको आठ दशकीय इतिहासलाई पलटाउने हो भने बुद्धशासनिक क्षेत्रमा रचनात्मक एवं सकारात्मक परिवर्तनको बहावको गतिशीलतालाई मापन गरिंदा धार्मिक सन्तुष्टि प्राप्त गर्ने आधारहरू पनि यथेष्ट छन्। विगतको इतिहास हेर्दा थेरवादी भिक्षुहरूमा भिक्षु महाप्रज्ञादेवि भिक्षु प्रज्ञानन्द, भिक्षु शाक्यानन्द, भिक्षु धर्मलोक, भिक्षु अनिरुद्ध, भिक्षु अमृतानन्द, भिक्षु सुबोधानन्द जस्ता अग्रज महास्थविरहरूको योगदान स्मरणीय पक्ष मान्न सकिन्छ। संघउपनायक भिक्षु अश्वघोष महास्थविर, निर्वत्तमान अखिल नेपाल भिक्षु महासंघका अध्यक्ष आचार्य भिक्षु कुमार काशयप महास्थविरको योगदान गौरवपूर्ण स्मरणीय पक्ष हुन् थेरवाद शासनमा योगदानकै चर्चा गरिंदा दिवंगत भिक्षु सुदर्शन महास्थविर पनि सशक्त व्यक्तित्व नै थिए।

वर्तमान थेरवादी भिक्षुहरूमध्ये यौटा सशक्त व्यक्तित्वको पृथक पहिचानका धनी भिक्षु ज्ञानपूर्णिक महास्थविरको बुद्धशासनिक-धार्मिक व्यक्तित्व पनि गौरवनीय स्मरणीय इतिहासमा परिणत भएको छ। नेपालको बुद्धशासनिक क्षेत्रमा स्वयं जीवन्त इतिहासमा परिणत व्यक्तित्व भिक्षु ज्ञानपूर्णिक महास्थविरको कृतित्व एवं शासनिक योगदान पनि स्तूत्य रहेको छ। कुशल धर्मकथिक तथा सफल अनुवादक रूपमा सुपरिचित उहाँ श्रद्धेय भिक्षु ज्ञानपूर्णिकको प्रव्रजित जीवन-यात्रा आज यो घडीमा आइपुग्दा आफैमा धर्मगौरवमय भएको छ।

वि.सं. १९९६ मा पाल्पा-तानसेनमा जन्मनुभएका भिक्षु ज्ञानपूर्णिक महास्थविरले १६ वर्षको उमेरमै श्रामणेर-दीक्षा प्राप्त गर्नुभई १२ वर्षसम्म म्यानमार्मा बुद्धधर्म र पालि भाषा अध्ययन गरी “शासनध्वज धर्माचार्य” जस्तो अतीव धार्मिक गौरवमय उपाधि परीक्षा उत्तीर्ण गर्नुभएको थियो। धर्मको गहन अध्ययन गर्नुभएजस्तै ज्ञानपूर्णिक नाउँ सुहाउँदो बुद्धशासनिक कार्य क्षेत्रमा समर्पित हुनुसक्न सबैका लागि सुखकर विषय भएको छ। विशेषत: बुद्धशिक्षालाई जनमानसमा पुच्छाउन धार्मिक प्रवचन तथा धर्मग्रन्थको अनुवाद विधालाई सशक्त रूपमा प्रस्तुत गर्दै करिव १५ वर्षअगाडि विश्वशान्ति विहारको संस्थापना गर्नुभएपछि भिक्षु ज्ञानपूर्णिक महास्थविरको बुद्धशासनिक चर्या उजागरित हुँदैन गएको थियो।

उहाँले सो विहारको संस्थापनाको १० वर्षपछि पुनः निर्माण गरी विहारको समग्र भौतिक संरचनामा आमूल परिवर्तन गर्नुभएको थियो भने त्यस कार्यसंगै स्वदेशमै प्रव्रजित श्रामणेरहरूलाई बुद्धधर्म तथा सरकारीस्तरीय शिक्षा समेत अध्ययन गर्न विश्व शान्ति बौद्ध शिक्षालयको स्थापना गर्नुभयो। संस्थापकीय अभिभासन्नै सम्पूर्ण प्रवन्ध जिम्मेवारी बहनजस्तो कठिन कार्यलाई भिक्षु ज्ञानपूर्णिक महास्थविर अद्यावधि निरन्तरता दिइरहनुभएको सुखद पक्ष धार्मिक प्रतिष्ठाकै विषय हुन्। वस्तुतः भिक्षु ज्ञानपूर्णिक महास्थविरको बुद्धशासनिक योगदानलाई स्मरण: गरी उनको धार्मिक व्यक्तित्व तथा कृतित्वको सहीमापन गरी, म्यानमार सरकारले “अग्रगम्हासद्व्याप्तिकधज” जस्तो धार्मिक गरिमामय उपाधिद्वारा विभूषित गरिएको थियो भने अखिल नेपाल भिक्षु महासंघले सार्वजनिकरूपमा अभिनन्द गरेरो थियो।

विश्व प्रसिद्ध ध्यानगरू महाशी सयादोजस्तो अति विशिष्ट धार्मिक व्यक्तित्वको धर्मप्रवचन नेपाली-अंग्रेजीमा भाषान्तरकार भिक्षु ज्ञानपूर्णिक महास्थविरले ५० वटाभन्ना बढी धार्मिक ग्रन्थ अनुवाद गरी बौद्ध सहित्यक क्षेत्रमा हविस्मरणीय योगदान दिनुभएको छ। बहुप्रतिभाशाली व्यक्तित्व भिक्षु ज्ञानपूर्णिक महास्थविरले बहुआयामिक क्षेत्रमा अद्यावधि योगदान पुच्छाइरहनुभएको छ। उहाँ श्रद्धेय भन्तेको उपसम्पदा भिक्षुत्व-दीक्षा ग्रहण गरेको ५० वर्षमा प्रवेश गरेको उपलक्ष्यमा भिक्षु ज्ञानपूर्णिक महास्थविर उपसम्पन्न स्वर्णदिवस समारोह ऐतिहासिक रूपमा सम्पन्न हुनगइरहेको शान्तिप्रेमी सबैको लागि सुखकर तथा शान्तिकर विषय भएको छ। भिक्षु महासंघ रत्नबाट सप्ताहव्यापी त्रिपिटकसञ्ज्ञायना जस्तो ऐतिहासिक धार्मिक गौरवपूर्ण शुभकार्य दिवसको महत्व बढाइदिएको छ। पूजा च पूजनेव्यान एं भगल मुत्तम भनेसरी आजीवन बुद्धशासनप्रति समर्पित व्यक्तित्व, जसको शासनिक योगदानलाई कदर गरी गणतन्त्र नेपालका प्रथम महामहिम सम्माननीय राष्ट्रपति डा. राम वरण यादवज्यूको समुपस्थितिमा सार्वजनिक आभिनन्दन गरिनु सार्थक एवं उचित कदर हुने छ।

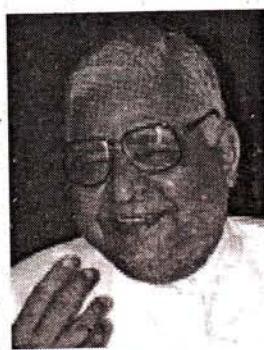
अन्तमा भिक्षु ज्ञानपूर्णिक महास्थविर र स्वर्णदिवस समारोह स्वर्णमय तवरमा सफल होस् भन्ने आनन्दभूमि हार्दिक सविनयपूर्वक शुभकामना व्यक्त गर्दछ। ऐतिहासिक स्वर्णदिवस समारोह उपलब्धिपूर्ण होस् भन्ने मंगलकामनासहित श्रद्धेय भिक्षु ज्ञानपूर्णिक महास्थविरको सुखास्थ दीर्घायु तथा उहाँको शासनिक कार्यको उत्तरोत्तर प्रगतिको कामना व्यक्त गरिन्छ।

सही दर्शन

धर्मचक्र प्रवर्तन गर्नका लागि आफ्ना पुराना पाँचजना साथीहरूलाई करुणापूर्ण चित्तले शुद्धधर्म बाँझनको लागि भगवान् ऋषिपतन पुनरुभयो । पाँचैजनाले भगवान्लाई टाटैबाट देखे । उहाँको शरीर पहिलाको भै सुकेको थिएन, अस्थि-पञ्जर जस्तो थिएन । शरीरमा हाड देखिएनथ्यो । उनीहरूले सम्झे कि यो साधनाच्युत गौतम त हामी कहाँ नै आईरहेछ । यो राजपरिवारमा जन्मिएको हो त्यसैले बस्नको लागि एउटा आसन भने दिन

सङ्घौ, तर अन्य मान-सन्मान, आदर सत्कार भने केही दिईनौं । त्यस समय भारतमा एउटा ठूलो समुदाय यस्तो मान्यता मान्दथ्यो कि शरीरलाई दण्ड दिएमा मुक्ति प्राप्त हुन्छ । र यी पाँचजना साथीहरूले देखे कि यो व्यक्तिले शरीरलाई दण्ड दिने तपस्या छोडे त्यसैले यो व्यक्तिले अब मुक्ति प्राप्त गर्न सक्दैन । यस मिथ्या धारणाबाट सबैजना प्रभावित थिए । परन्तु असीम करुणा र मैत्रीको किरण प्रकाशित गर्दै जब भगवान् बुद्ध नजिकै आउदै थिए तब यी पाँचजना अधिक प्रभावित हुँदै गए । उनीहरूले आफूले लिएको निर्णय बिसें र भगवान्को सत्कारमा लागे । आदर र श्रद्धापूर्वक भगवान्को उपदेश सुने । शरीरलाई सुख दिने र शरीरलाई दुःख दिने दुई अति मार्गबीचको बाटो अपनाएर अभ्यास गरि हेरे र पहिलो दिनको प्रशिक्षणमा नै कोणडब्ब स्रोतापन्न भए । दोस्रो, तेस्रो, चौथो र पाँचौं दिन भगवान्ले वप्प, भट्टिय, महानाम र अश्वजितलाई साथमा राखेर विपश्यना साधना सिकाउनुभयो र उनीहरूले पनि एकपछि अर्को गर्दै स्रोतापन्न अवस्था प्राप्त गरे । छैठौं दिन पाँचैजनालाई विपश्यनाको अगाडिको अभ्यास सिकाउनुभयो र पाँचै जनाले अर्हत अवस्था प्राप्त गरे ।

उनीहरूका लागि भगवान्को पहिलो दर्शन निरामिष थिएन तर जति जति निरामिष हुँदै गयो पाँचै जना विशुद्धिको मार्गमा अगाडि बढ़दै जीवन मुक्त भए । स्वयं बोधिसत्त्व सिद्धार्थ गौतमले पनि जब धर्मदर्शन गर्न सके तब नै बुद्ध

स.ना. गोयन्का

भए । वैशाख पूर्णिमाको रात, निरंजना नदीको किनारमा, बोधिवृक्षको मुनि जब विपश्यना साधनाको अभ्यासद्वारा अनेक पूर्वजन्मको साक्षात्कार भयो तब थाहापाए कि यस भव संसारमा पटक-पटक जन्म दिने प्रत्येक मृत्युपछि फेरि एउटा नयाँ शरीररूपी घर बनाई दिने गृहकारक को होला ? यसको खोजीमा कति जन्म बिताएँ, तर सफलता पाएन । बार-बार कुनै न कुनै लोकमा दुःखमय जीवन पाउँदै गयो । किनकि कुनै साकार

सृजनकर्ताको खोजी गर्दै थियो । जब विपश्यनाद्वारा सत्यधर्म अर्थात ऋतको दर्शन भयो तब कुरो बुझे । सत्य नै ईश्वर हो । परम सत्य नै परमेश्वर हो । आफ्नो अनुभवले प्रकृतिको सारा कानून थाहा पाए । भव-संसार कसरी बन्दो रहेछ ? कसरी बढ्छ ? कसरी घट्छ ? कसरी समाप्त हुन्छ ? तब सत्यको दर्शन गर्दै सम्यक् सम्बोधि प्राप्त भयो र भवचक्रबाट विमुक्ति प्राप्त भयो ।

विपश्यना शिविरहरूमा पनि ध्यान गर्दा कहिलेकाहिं कोही साधकहरूले भ्रामक साकार रूपको दर्शन गर्दछ, यस्तो घटना हुन्छ, जुन आफ्नो मनभित्र परेको परम्परागत मान्यताको बाहिरी छाप मात्र हो । यो सत्यबाट धेरै टाढा हुन्छ । जस्तो कसैलाई ध्यानको समयमा कुनै “आत्मा” को दर्शन हुन्छ जुन आफ्नो शरीरको साईंजको हुन्छ । त्यस्तै कसैलाई हृदयको अङ्ध्यारो गुफामा अगुष्ठ प्रमाण “आत्मा”, कसैलाई तिल जत्रो, कसैलाई केशभै मसिनो आत्माको दर्शन हुन्छ । भारतीयहरूलाई आफ्नो गन्धमा लेखिएको चित्रभै शरीरको माथिल्लो नाङ्गो भागमा आईमाईले भै विभिन्न गहनाहरू लगाएको, दाढी-जूँगा नभएको ईश्वरको दर्शन हुन्छ भने पश्चमेलीहरूलाई लामो लुगा लगाएको सेतो दाढी-जूँगा भएको ईश्वरको दर्शन हुन्छ । यीमध्ये कसैको दर्शन गरेर पनि आफ्नो मनोविकार अलिकृति पनि कम हुँदैन । आफ्नो सदेह हटाउने, भ्रामकतालाई स्पष्ट

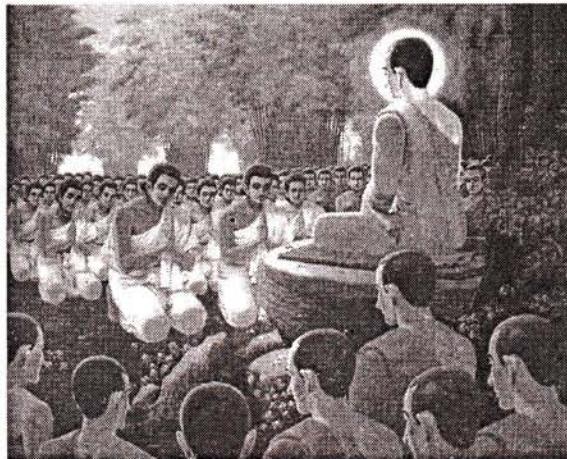
गर्न यतिले नै पुण्ड्र । अर्कोतर्फ साधकले आफ्नो शरीर र चित्तको प्रपञ्चको यथाभूत दर्शन घरेर त्यसको अनित्य स्वभावको स्वअनुभव गर्दै, आफ्ना विकारहरूबाट प्रत्यक्ष छुटकारा पाउँछ र इन्द्रियातीत, नित्य शाश्वत परम सत्यको दर्शन गर्दै आफ्नो चित्त निर्मल बनाउँदछ । यसैबाट थाहा हुन्छ कि कुनै काल्पनिक रूप दर्शनबाट होइन, अन्तरमुखी भएर स्वानुभूतिद्वारा निराकार धर्मको, सत्यको दर्शन गरेमा नै हाम्रो स्वस्ति-मुक्ति हुन्छ । यसैमा हाम्रो मंगल छ, हाम्रो कल्याण छ ।

भगवान्‌को अस्ती वर्षको बूढो अवस्था थियो । बैशाख पूर्णिमाको रात थियो । यसै रात भगवान्‌ले आफ्नो शरीर त्यारने घोषणा भईसकेको थियो । भगवान्‌ले महापरिनिर्वाण प्राप्त गर्नेछ । कुशीनगरको एक छेउमा रहेको एउटा विहारको बाहिर खुल्ला आकाशमा, युगम साल वृक्षको मुनि विछ्याइएको संघाटीमा भगवान्‌ लेटिरहेको थियो । आनन्द भगवान्‌को सेवामा थियो । अन्तिम दर्शनका लागि मानिसहरूको घुईचो थियो । मानिसहरू भगवान्‌को सन्मानका लागि फूल चढाइरहेका थिए । भनिन्छ त्यस समय त्यस युगम साल वृक्षमा बिना मौसमका फूल फूलिरहेका थिए र भगवान्‌को शरीरमा भरिरहेका थिए । भक्ति-विभवल देवगण भगवान्‌मा दिव्य पुष्प र दिव्य चन्दन चूर्ण बर्साउदै थियो । दिव्य वाच्य र संगीत बजिरहेका थिए । तब भगवान्‌ले आयुष्मान्‌ आनन्दलाई सम्बोधित गर्दै भन्नुभयो, “आनन्द ! यो फूलको वर्षा गरेर, वाच्य र संगीत बजाएर यसबाट तथागतको मान-सम्मान, आदर-सत्कार पूजन-अर्चन हुँदैन । तथागतको मान-सम्मान, आदर-सत्कार पूजा-अर्चना तब हुन्छ जबकि कोही भिक्षु या भिक्षुणी, गृहस्थ उपासक अथवा उपासिका सद्धर्मको मार्गमा आरुढ हुन्छ । धर्मानुसार आचरण गर्दै ।”

एवं हि वो आनन्द ! सिक्खितब्बन्ति ।

“आनन्द ! यसरी नै सिक्खनुपर्छ ।”

भक्ति-भावावेशको बाहिरी प्रदर्शन गर्नुले मात्र

सन्मान गरेको भयो ।

आनन्दले भगवान्‌सँग सोध्यो, “भगवान्‌, तपाईंको यो मृत शरीरलाई के गर्ने ?” भगवान्‌ले सम्भाउदै भन्नुभयो, “जो तथागतका अनेक भक्तजन छन्‌ उनीहरू चितामा जलाईसकेपछि बाँकी रहेको अवशेषहरूमधि स्तूप बनाउँछन्‌ र फूल धूप, माला आदिले उसको पूजा-अर्चना गर्दछन्‌, अभिवादन गर्दछन्‌ । यसरी केही समयको लागि आफ्नो चित्त निर्मल गर्दछन्‌ र परिणाम स्वरूप लामो समयसम्मका लागि आफ्नो हित-सुख गरेर सद्गति प्राप्त गर्दछन्‌ ।

परन्तु तथागतको गम्भीर शिक्षा केवल सद्गतिको लागि होइन । सारा गतिभन्दा पर नितान्त विमुक्त अवस्थासम्म लैजानु हो । अतः ‘जो व्यक्ति तथागतको मूल शिक्षालाई बुझेर मुक्तिमार्गमा जान चाहन्छन्‌ उनीहरूका लागि भगवान्‌ले भन्नुभयो, “तिमीहरू यस प्रकारको शरीर पूजा गर्ने कामबाट आफूलाई अलग राख र परम सत्यको प्राप्तिमा लाग ।”

परन्तु सबै मानिसहरू तथागतको गम्भीर मन्त्रब्लाई राम्ररी बुझन सक्दैनन्‌ । सबै जना-मुक्ति मार्गमा अगाडि बढन् पाउँदैनन्‌ । अतः आफ्नो-आफ्नो क्षमताअनुसार तथागतको शिक्षाबाट जति जति लाभ उठाउन सकिन्छ लाभ उठाउनु । जो बुझ्न उनीहरूले त परम लाभ प्राप्त गर्दछन्‌ । उनीहरू त बुद्धवन्दनालाई सामान्य वन्दनाभन्दा माथि साधना गरेर नै स्थापित गर्दछन्‌ । साधना नै सही बुद्धवन्दना हो । यसैमा नै सबैको कल्याण निहीत छ, मंगल निहीत छ । ■

नयाँ नेपालको संविधानमा महामानव बुद्धको स्थान

● तिलकमान गुभाजु

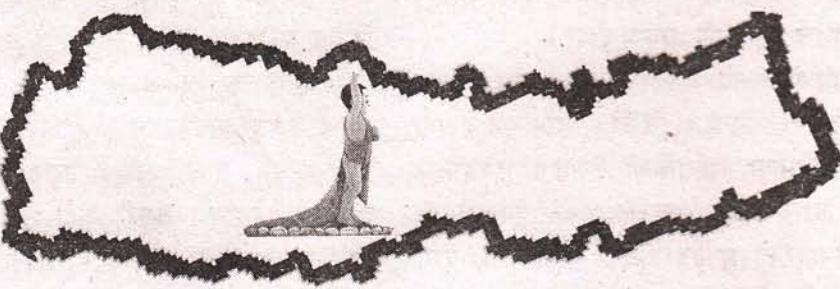
देशमा भएको ऐतिहासिक जन आन्दोलन पश्चात् केही सकारात्मक परिवर्तन देखिन थालेका छन् । हिन्दू अधिराज्यको अन्त भएको छ । हिन्दू धर्मको आडमा अडेको सामन्ती संस्कारको प्रतीकको रूपमा रहेको राजतन्त्रको पनि अन्त भएको छ । गणतन्त्रको उदय भएको छ । गणतन्त्रको उदयका साथ राष्ट्र, राष्ट्रियता र नेपालका वास्तविक विशेषता, मौलिकता एवं पहिचानहरू गरेर नेपाल राष्ट्रको नामबाट राखिएको नेपाल संवत्सराई राष्ट्रिय संवत् घोषणा गरेको छ । यस अघि २०५३ सालमा नेपाल संवत्को प्रणेता शंखधर सा रुवालाई

नेपालका राष्ट्रिय
विभूति घोषणा
गरिएको थियो ।
आफ्ना राष्ट्रिय
विभूति द्वारा
प्रतिपादित

महत्वपूर्ण कुराहरू हाम्रा आफ्नै मौलिक विशेषता हुन् । तिनीहरूको उच्च मूल्यांकन गर्नुपर्छ र तिनीहरूलाई हामीले राष्ट्रियस्तरमा आत्मसात गर्नुपर्दछ । सरकारले नेपाल संवत्का संबन्धमा लिएको निर्णय राष्ट्र र राष्ट्रियताको सवालमा चालिएको एक राम्रो शुरुआत हो ।

नयाँ नेपाल बनाउन अग्रसर भएको बेलामा हामीले हरेक कुराको— धर्म, संस्कृतिलगायत सबै कुराको पुनर्मूल्यांकन गर्नुपर्दछ, हाम्रो के हो, अर्काको के हो, तिनीहरूलाई निष्पक्ष किसिमले, हाँसले दूध र पानी छुट्याएँ छुट्याउनु पर्दछ । त्यस किसिमले छुट्याउने क्रममा निहित स्वार्थमा अलिङ्गनु, बलिक्नु हुँदैन र पुरानोको मोहमा अलमिलिनु पनि हुँदैन । राष्ट्र र राष्ट्रियतालाई एक मात्र मापदण्ड मानेर मूल्यांकन गर्नुपर्दछ ।

यस्तो करामा पहिलेदेखि, परम्परादेखि, मान्दै आएको भनेर पनि हुँदैन । परम्परा पनि कहिलेदेखिको हो, त्यो हेनु पर्दछ । हामी पराजित भएको बेलामा र परावलम्बी भएको बेलामा हामीमाथि बलात् लादिएको जुन धर्म, संस्कार, संस्कृति आदि छन्, तिनीहरू अहिले हेर्दा हाम्रो जस्तो देखिएका हुन

सकदछन्, तिनीहरू मौलिक रूपले हाम्रा हुन् कि होइनन्, त्यो खुट्याउन सक्नुपर्दछ । हाम्रा होइनन् भने तिनीहरूलाई परित्याग गर्न सक्नुपर्दछ । त्यो खुबी हामीमा उमार्न सक्नुपर्दछ । हामी जसलाई आफ्नो राष्ट्रिय घर भन्दौ, त्यसमा प्रयोग हुने दुङ्गा, माटो, झ्याल ढोका, कलाकौशल, डिजायन आदि सबै कुरा हाम्रो आफ्नौ मौलिक हुनुपर्दछ । विदेशबाट आयातीत कुराहरूबाट सिंगारिएको र सुशोभित पारिएका घर जितिसुकै राम्रो भएपनि त्यो यथार्थमा हाम्रो हुनसक्दैन र त्यसलाई राष्ट्रियताको जामा पहिन्याएर हाम्रो राष्ट्रिय घर भन्नु हुँदैन ।

यस्तो
परिवर्तकौ
क्रममा दरिलो
निर्णय लिन
सक्नुपर्दछ ।
कतिपय देश र

समाजले त्यस्तो गरेका पनि छन् । हाम्रै छिमेकी चीनले पेकिङ्गलाई बेइजिङ भनेको छ भने अर्को छिमेकी भारतले बम्बईलाई मुम्बई र कलकत्तालाई कोलकाता भनेको छ । यी सबैको उल्लेख गर्नुको तात्पर्य हो हामी सबैले यस बेलामा आफ्नो विशेषता, मौलिकता र पहिचान खोज्ने यो राम्रो अवसर हो । यस किसिमले सोच्दा हामीले यो बेलामा महामानव बुद्ध र बौद्ध-दर्शनको सम्बन्धमा एक पटक गम्भीर किसिमले सोच्नु पर्दछ भन्ने यस पंतितका लेखकको आग्रह हो ।

शान्ति-नायक, शान्तिका अग्रदूत, समतावादी, मानवतावादीका रूपमा विश्वमा चर्चित महामानव बुद्ध, नेपालमा जन्मेका एक विशुद्ध नेपाली हुन । उनी नेपालका राष्ट्रिय विभूति हुन् । उनले प्रतिपादन गरेको दर्शन साँचो, अर्थमा नेपाल र नेपाली आफै दर्शन हो, मौलिक दर्शन र साभा दर्शन हो । विगतमा सानो क्षेत्र र समुदायमा सीमित रहेको बौद्ध-दर्शन आज ठूलो क्षेत्रमा फैलिए गएको छ र फैलिने क्रम जारी छ ।

केही देशले बौद्ध-दर्शनबाट प्रभावित भएर आफूलाई अग्राह्य/भूमि -

बौद्ध देश घोषणा गरेका छन् । केही देश र समुदायले बौद्ध जीवन पद्धति अपनाएर आफूले विकास गरेको उल्लेख गरका छन् । प्राचीन बौद्ध स्मारक र सम्पदाहरू देखाएर थुप्रै पर्यटक भित्र्याएर आर्थिक उन्नति गर्ने देशहरू पनि छन् । यस किसिमले हेँदै गएमा बौद्ध-दर्शन एशियाबाट युरोप र युरोपबाट सात समुद्र पारिको देश अमेरिकामा पनि पुगे छ । यता हाम्रो छिमेकी धर्मनिरपेक्ष देश भारतले बौद्ध प्रतीकहरू अपनाएर गौरवान्वित भएको छ । त्यसले आफ्नो राष्ट्रिय झण्डामा “धर्मचक्र” अंकित गरेको छ भने राष्ट्रिय मुद्रामा “तीन टाउको भएको सिंह” राखेको छ । त्यस्तै लोकसभामा अभिभाषण दिनका लागि राष्ट्रपति आएर बस्ने विशेष आसनको माथिल्लो भागमा “धर्मचक्र प्रवर्तनाय” भन्ने आदर्श वाक्यांश कुंदेर राखेको विशेष उल्लेखनीय छ ।

शान्ति-नायक बुद्धले जस्तै विश्व शान्तिको उद्देश्य लिएर स्थापित विश्व संस्था संयुक्त राष्ट्र संघले पनि बुद्धका संबन्धमा चासो राख्ने गरेको छ । विश्व संस्था संयुक्त राष्ट्र संघले महामानव बुद्ध जन्मेको पवित्र लुम्बिनी क्षेत्रको विकासमा आफूलाई संलग्न गरेको छ । त्यसले जापानका प्रख्यात एवं वरिष्ठ वास्तुकलाविद प्रो. केज्जो टांगेलाई लुम्बिनी क्षेत्रको गुरुयोजना बनाउन लगाई लुम्बिनीको विकासमा सघाउ पुऱ्याईरहेको छ । सो सम्बन्धी चर्चा गर्दा यो पनि उल्लेखनीय रहन्छ कि राष्ट्र संघमा नेपालको अध्यक्षतामा १५ सदस्यीय लुम्बिनी विकास सहयोग समिति गठन गरिएको छ । जुन समितिमा नेपाल, भारत, पाकिस्तान, अफगानिस्तान, श्रीलंका, म्यानमार, इण्डोनेसिया, सिंगापुर, थाइलैण्ड, कम्बोडिया, मलेसिया, लाओस, म्यानमार, कोरिया र भुटान सदस्य छन् । संयुक्त राष्ट्र संघका महासचिव उत्थान्तले सन् १९६७ मा लुम्बिनीको दर्शन अवलोकन गर्न आउनुभएदेखि त्यस विश्व संस्था लुम्बिनीको विकासमा आवद्ध भएको हो । चार दशकभन्दा लामो समयदेखि त्यसले यस क्षेत्रको विकासमा योगदान पुऱ्याईरहेको छ ।

महामानव बुद्ध र त्यस विश्व संस्थाको सम्बन्धमा चर्चा गर्दा के कुरा पनि उल्लेखनीय हुन्छ भने त्यस संस्थाको साधारण सभाले सिद्धार्थ गौतमको जन्म, उनले बुद्धत्व प्राप्त गरेको तथा उनको महापरिनिवारण भएको बैशाख पूर्णिमाको दिन पर्व मनाउन आफ्ना कर्मचारीहरूलाई विदाको प्रबन्ध समेत गरेको छ । साधारण सभाको त्यो निर्णय महामानव

शान्तिनायक बुद्धप्रतिको अपार श्रद्धा र सम्मानको प्रतीक हो । नेपालका राष्ट्रिय विभूतिको विश्व संस्थाद्वारा त्यसरी सम्मान हुनु प्रत्येक नेपाल र नेपालीको शीर उच्च हुनु हो ।

यस किसिमले हेँदै गएमा एउटा अर्को महत्वपूर्ण कुरा के प्रष्ट हुन्छ भने विश्वमा महामानव बुद्ध र बौद्ध दर्शनको जति प्रचार-प्रसार बढाई गएको छ, जति नेपाल र नेपालीको मान, सम्मान र प्रतिष्ठा बढाई गएको छ । विश्वले नेपाललाई बुद्ध जन्मेको देश र बौद्ध देश भनेर चिन्दछन् । यथार्थमा नेपाल र नेपालीलाई विश्वमा चिन्हाउने महत्वपूर्ण कुराहरूमध्ये एउटा विश्वको सर्वोच्च शिखर सगरमाथा हो भने अर्को महामानव बुद्ध र बौद्ध-दर्शन नै हुन् । यीनीहरूसँग नेपाल र नेपालीको आत्मीयता जोडिएको छ, भावनात्मकता गाँसिएको छ र राष्ट्रियता टाँसिएको छ । यो तथ्यलाई मनन गरी नयाँ नेपालको संविधानको प्रस्तावनामा नेपालको परिभाषा गर्ने क्रममा “विश्वको सर्वोच्च शिखर सगरमाथा र शान्ति नायक महामानव बुद्धको जन्मस्थल नेपाल” भनेर उल्लेख गरिएमा त्यसले राम्रो र सकारात्मक प्रभाव र परिणाम दिनेछ । त्यसो गरिएमा नयाँ नेपालको शान्तिप्रतिको चाहना राम्री प्रतिविम्बित हुनेछ र शान्तिप्रिय देशका रूपमा नेपालको चिनारी हुनेछ ।

त्यसको अतिरिक्त, महामानव बुद्धद्वारा प्रतिपादित शान्ति, सहिष्णुता र समतामूलक दर्शन, सिद्धान्त र शिक्षालाई अपनाउने र तिनीहरूका प्रतीक चिन्ह संविधानमा अंकित गरिएमा त्यसले अर्के महत्व र प्रतिफल दिनेछ । सगरमाथा र महामानव बुद्ध तथा बौद्ध र बौद्ध-दर्शन हाम्रा अमूल्य निधि हुन् । आफ्ना अमूल्य निधि, सम्पदा र धरोहरलाई संविधानमा सूचिकृत गरियो भने अरुले तिनीहरूका संबन्धमा अनावश्यक भ्रम फैलाउने र विवाद खडा गर्ने अवसर पनि पाउदैनन् । त्यसकारण यो कुरालाई राष्ट्रवादी शान्तिकामी एवं मानवतावादीलगायत सबैले सोच्नु आवश्यक छ । विषेशतः संविधान सभाका सदस्यहरू, राजनेताहरूलगायत संबन्धित सबैले सहदयतापूर्वक मनन गरी यीनीहरूको नाम संविधानमा सूचिकृत गर्ने, त्यो संभव नभए यीनीहरूको प्रतीक चिन्ह कैतै उल्लेख गरिएमा राष्ट्र र राष्ट्रियताको जगेन्तर्गत गर्ने काममा ठूलो सघाउ पुग्नजाने भएकाले सोको लागि यसै लेखद्वारा विशेष आग्रहका साथ निवेदन गर्दछु ।

मिक्षु ज्ञानपूर्णिक संक्षिप्त चिनारी

झिँगा भन्निकन्छ फोहोरमा,
भमरा रमाउँछ फूलमा ।
दुर्गन्ध होइन सुगन्ध रोजु
झिँगा होइन भमरा बन्नु ।

— भिक्षु ज्ञानपूर्णिक महास्थविर

(५० वर्षको प्रव्रज्या जीवनमा स्वर्णमय

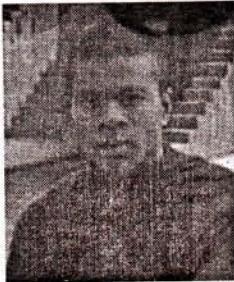
पाइला चाल्नुभएका थेरवाद धम्मदूत - भिक्षु ज्ञानपूर्णिक महास्थविर आफ्नो कमजोर स्वास्थ्य
र प्रौढ उमेरका बाबजूद बौद्ध पुस्तक अनुवाद, ध्यान शिविर सञ्चालन एवं विविध शासनिक कार्यहरूमार्फत् परियति, प्रतिपति एवं प्रतिवेद शासनमा अतुलनीय योगदान पुच्याउदै आउनुभएको छ । प्रस्तुत छ, श्रद्धेय भिक्षु ज्ञानपूर्णिक महास्थविरको परिचयात्मक संक्षिप्त जीवनी) :—

शैशवकाल

पश्चिम नेपाल, लुम्बिनी अञ्चल, पाल्पा जिल्लाको सुन्दर नगर तानसेनमा पिता सूर्यलाल शाक्य र माता चन्द्रमाया शाक्यको कोखबाट वि.सं. १९९६ साल कार्तिक शुक्ल हरिबोधिनी एकादशीका दिन बालक हिरालालको जन्म भयो । भिक्षु शाक्यानन्द र अनागारिका सुशीलाको विशेष सहयोगमा सञ्चालित शील पाठशाला नामक विद्यालयमा उनले ४ कक्षासम्मको विद्या अध्ययन गरे । तब हिरालाल शाक्यको उमेर ११ वर्ष पुगेको थियो । यहिँबाट शुरु हुन्छ बालक हिरालाल र बुद्ध शासनबीचको स-स्नेह सम्बन्ध ।

भिक्षु बुद्धघोष र बालक हिरालाल

बर्मा सयादो ऊ चन्द्रमणी गुरुको सुभावमा भिक्षु बुद्धघोष महास्थविर आफ्नो वर्षावासको लागि तानसेन नगरीमा पुर्नुभयो । उनका साथमा श्रामणेर सुदर्शन पनि आएका थिए । माता चन्द्रमाया शाक्य दिनहुँ महाचैत्य विहारमा पुर्नुभई भिक्षुसंघको सेवामा लागि पर्नुहन्थ्यो । आफ्नी आमासँगै बालक हिरालाल पनि विहारमा जाने गर्दथे । यसैकम्ता भिक्षु बुद्धघोषसँग गुरुको सम्बन्ध र श्रामणेर सुदर्शनसँग भाइचाराको सम्बन्ध बन्दै गयो ।

● भिक्षु पदम

वर्षावासको अन्तमा उपासिका चन्द्रमायाले हिरालालाई बुद्धघोषसनको अंशियारी बनाउन भिक्षु बुद्धघोषसमक्ष प्रार्थना गरिन् । एक आमाको प्रार्थनासँगै भिक्षु बुद्धघोषको छत्रछाँया बालक हिरालालको नयाँ जीवन बन्यो । गुरुको पछिपछि अनुगमिक पाइला चाल्दै भारतको कुशिनगर हुँदै कलकत्ता पुगे । भिक्षु बुद्धघोषले बुद्धधर्मको अध्ययनार्थ हिरालालाई बर्मा राष्ट्र पठाउने प्रयास गर्नुभयो । तर पहिलो प्रयास असफल भयो । यसपछि उहाँ नेपाल फर्कनुभई हिरालालसँगै श्रीघः विहारमा बस्नुभयो । यसै समय उनले पवित्र अस्थिधातु जात्रा दर्शन गर्ने मौका पाए । श्रीघः विहारबाट क्रमशः सुमङ्गल विहार, यम्प विहार-ईबही, त्रिशूली विहार, प्रणिधिपूर्ण महाविहार-बलम्बूमा बस्नुभयो । पूर्णतः ४ वर्षसम्म भिक्षु बुद्धघोष महास्थविरको छत्रछाँयामा बसी बौद्ध शिक्षा र पालि भाषा अध्ययन गरे । यसै समय छट्ठ सङ्गायनाको लागि बुद्धघोष महास्थविर बर्मा प्रस्थान गर्नुभयो । यहिँबाट उहाँले हिरालालाई बर्मा भित्र्याउने हरसम्भव प्रयास गर्नुभयो ।

बर्मा प्रवेश र प्रवर्जित भाव

बर्मा प्रवेशको लागि हिरालाल दोश्रोपटक कलकत्तामा पुगे । समयमै भिसा उपलब्ध नहुनाले ६ महिनासम्म धैर्यतापूर्वक पर्खनुपन्थ्यो । अन्ततः उनले भिसा प्राप्त गरे र पानीजहाजबाट बर्मा प्रस्थान गरे । जहाजमा हिरालालाई सामुन्द्रिक रोग उत्पन्न भयो । ठूलो शारीरिक कष्टसँगै ४ दिनपश्चात् बर्माभूमिमा पुगे । यसै समय ३ अगस्ट १९५५ अर्थात् १९ श्रावण २०१२ का दिन छट्ठ सङ्गायन भइरहेकै स्थानमा भिक्षु ऊ विशद्ध महास्थविरको उपाध्यायत्वमा श्रामणेर दिक्षा हासिल गरी नयाँ शासनिक नाम सामणेर ज्ञानपूर्णिक प्राप्त गरे । तब उहाँ मात्र १६ वर्षको हुनुहुन्थ्यो ।

धम्माचरिय पदबी हासिल

श्रामणेर ज्ञानपूर्णिक अब मण्डलेस्थित स्वेवाविड च्याउँ नामक पाठशालामा पालि साहित्यको अध्ययनमा

ग्रामज्ञानकूदि —

तत्त्विलन हुनपुगे । हुने विरुद्धाको चिल्लो पात भनेहै उनी पढाईमा निकै तेजिला थिए । बर्मी सरकारद्वारा सञ्चालित बुद्धधर्म अध्ययनसम्बन्धी सरकारी पालि परीक्षामा संलग्न हुँदै ३ वर्षको श्रेणीगत परीक्षामा उत्तीर्ण भए । सक्यसीह नामक श्रामणेर परीक्षामा प्रथमस्थान हासिल गरे । यसै समय उहाँ २० वर्षमा पुग्नुभयो । तब भिक्षु विनयअनुरूप वि.सं. २०१५ चैतशुक्ल चतुर्थीका दिन अभिधज महाराघुरु अगगमहापण्डित मस्व.यिद् सयादो ऊ. सुरियाभिवंसको उपाध्यायत्वमा बर्माको गभायस्थित महाखण्डसीमामा उपसम्पदादीक्षा प्राप्त गरी भिक्षु ज्ञानपूर्णिक नामले परिचित हुनुभयो । भिक्षु जीवनमा पनि पालि साहित्यकै अध्ययन जारी राख्नुभयो । अन्ततः ७ वर्षसम्मको निरन्तर एवं अथक प्रयासपछि सन् १९६३ मा उपाधिपरीक्षा उत्तीर्ण गर्नुभयो । यसैको सम्मानमा बर्माको सरकारी पालि विश्वविद्यालय विशुद्धाराम नव पालि तककसीलाबाट “सासनधज धम्माचरिय” उपाधिले उहाँलाई विभूषित गरियो । उहाँको जीवनकै यो स्वर्णिम क्षण थियो ।

पालि बर्मेली शब्दकोष निर्माण

उहाँबाट बर्माका पाठशालाहरूमा पालि एवं संस्कृत शिक्षाको अध्यापन कार्य भयो । यसबीच बर्माज बुद्धशासन काउन्सिलको लक्ष्यअनुरूप प्रकाशित गरिने Pali-Burmese World Dictionary को सम्पादन कार्यमा २ वर्षसम्म व्यस्त रहनुभयो । फलस्वरूप Vol-I पुस्तक प्रकाशित हुनपुग्यो । सन् १९६६ सालमा उहाँको कदम भारततिर मोडियो । वाराणसीस्थित वाराणसेय संस्कृत विश्व विद्यालयमा सन् १९६७ मा संस्कृत विषयमा स्नातक गर्नुभई आफ्नो पढाई पुरा गर्नुभयो ।

नेपाल प्रत्यागमन

विदेशिएका उनका साहसिला कदम शासनिक जिम्मेवारीसँगै सन् १९६७ मा स्वदेश प्रत्यागमन भयो । धार्मिक गतिविधिमा संलग्न हुनुका साथै सरकारी शैक्षिक स्तरतर्फ एस.एल.सी.(सन् १९७१), आइ.ए.(सन् १९७४) र बी.ए.(सन् १९७७) तह उत्तीर्ण गर्नुभयो । यसै समय उहाँ पाटन जिल्लाको पट्टकोस्थित मणिमण्डप महाविहार र ठेचोस्थित वेलुवनाराम विहार जिर्णोद्धार एवं निर्माण कार्यमा लाग्नुभयो । हाल उहाँ यी दुबै विहारका संस्थापक अध्यक्ष

पनि हुनुहुन्छ ।

पुस्तक अनुवाद कार्य

उहाँले आफ्नो लेखनीबाट बर्माका प्रसिद्ध धार्मिक ग्रन्थहरू नेपाल भाषा एवं नेपाली भाषामा दुरुस्त अनुवाद गर्नुभई नेपालको जनतामाझ साहित्यिक सेवा प्रदान गर्नुभयो । दीघिनिकायअन्तर्गत २३ औं सूत्रको रूपमा रहेको पायासि सुत्त (वि.सं. २०२६) उहाँको पहिलो अनुदित पुस्तक हुनगयो । तथागतया न्हापांगु उपदेश : धर्मचक्र प्रवर्तन सूत्र, यःम्ह म्हयाय्, अभिधम्मत्थ-सङ्गहो, वम्मिक सुत्त, महास्मृतिप्रस्थान सूत्र, महान् सल्लेख सूत्रोपदेश भाग-१,२, बुद्ध र बुद्धवाद, कर्म र मनुष्य, न्हूगु परित्राण निश्रय आदि उनका केही प्रसिद्ध अनुदित पुस्तकहरू हुन् । हालसम्म उहाँका ५० बटा भन्दा बढी पुस्तक प्रकाशित भैसकेका छन् । नेपाली अनागारिका धम्मावतीको यथार्थ जीवनकथा बोकेको बर्मी उपन्यास तमीः छेन् को नेवारी भाषामा अनुदित यःम्ह म्हयाय् पुस्तकले साहित्यिक संस्था च्चसापासाबाट श्रेष्ठ सिरपा: हासिल गर्न सफल भयो ।

“धर्मदूत” धर्मप्रचार

साहित्यिक सेवाको साथमा धर्मप्रचार सेवा उहाँको अर्को प्रमुख शासनिक योगदान हो । भिक्षु ज्ञानपूर्णिकले बर्मा र भारत पश्चात् सन् १९७९ (अन्तराष्ट्रिय लुम्बिनी वर्ष) देखि एशिया महादेशबाट यूरोप महादेशमा धर्मदूतको रूपमा पुग्ने अवसर पाउनुभयो । बेलायतको Birmingham स्थित West Midland Buddhist Center को निमन्त्रणामा उहाँ ३ वर्षको लागि त्यहाँ पुग्नुभएको थियो । यसबीच सन् १९८१ मा लुम्बिनी विकास समितिको विशेष निमन्त्रणामा बर्माका सुप्रसिद्ध ध्यानगुरु महाशी सयादोको नेपाल आगमन भयो । धर्मव्याख्यानको भाषानुवाद कार्यका लागि बेलायतमा रहनुभएका भिक्षु ज्ञानपूर्णिक उहाँसँगै नेपाल आउनुभयो । यसपश्चात् पुनः बेलायत र अमेरिकामा धर्मदूतका रूपमा जानुभयो । अमेरिकाको Tennessee स्थित Buddhist Temple Nashville मा ११ महिनासम्म धर्मसेवा प्रदान गर्नुभयो । यसै अवधिमा फ्रान्स र जर्मनीको यात्रा पनि गर्नुभयो । सन् १९८४ र १९८८ को बीचमा आफ्ना गुरुवर सयादो ऊ पण्डिताभिवंशको साथ दक्षिणपूर्वी एशियाका अधिकांश

मुलुकहरूका साथै पटक पटक अष्ट्रेलिया महादेशमा प्रनि
पुग्नुभयो ।

बौद्ध सम्मेलनमा सहभागिता

धर्मदूत सेवाकै दौरान उहाँले विभिन्न अन्तर्राष्ट्रिय
बौद्ध सम्मेलनमा सहभागी हुने सुअवसर प्राप्त गर्नुभयो ।
सन् १९७९मा मङ्गोलिया राष्ट्रमा सम्पन्न पाँचौ शान्तिको
लागि एशियाली बौद्ध सम्मेलनमा उहाँले नेपालको तर्फबाट
प्रतिनिधि जनाउनुभई कार्यकारिणी सदस्यमा मनोनित
हुनुभयो । सन् १९८२ मा मस्कोमा सम्पन्न विश्व शान्ति
सम्मेलनमा सम्मिलित हुनुका साथै यसै साल मङ्गोलियामै
सम्पन्न छैठौं शान्तिको लागि एशियाली बौद्ध सम्मेलनमा
पनि सहभागिता जनाउनुभयो । यस्तै जापानमा सम्पन्न
विश्व बौद्ध सम्मेलन, थाइल्याण्ड एवं बर्मामा सम्पन्न
हुदैआएका सम्मेलनहरूमा निरन्तर सहभागिता जनाउदै
आउनु भएको छ ।

नेपालमा धार्मिक योगदान

पवित्र बुद्धजन्मभूमि नेपालराज्यमा थेरवाद
बुद्धशासनको विकासमा उहाँको योगदान अतुलनीय रहेको
छ । नेपालकै एकमात्र बौद्ध शिक्षा अध्ययन अध्यापन
गरिने नेपाल बौद्ध परियति शिक्षामा सहशिक्षाध्यक्ष, अखिल
नेपाल भिक्षु महासंघमा निर्वाचित उपाध्यक्ष, लुम्बिनी विकास
कोषमा भू.पु. सदस्य, युवक बौद्ध मण्डल, बौद्ध महिला
संघ, अभिधम्म अध्ययन समाज, बुद्धिष्ठ कम्पनीकेशन सेन्टर
जस्ता संस्थाहरूमा धर्मानुशासक, धर्मोदय सभा, लुम्बिनी
विकास कोषमा सल्लाहकार तथा विगतमा आनन्द भूमि
पत्रिकाका निर्देशक पदमा रहनुभई उहाँले बुद्धशासनको
चौतर्फी विकासको लागि सदा स्मरणीय योगदान दिनुभएको
छ । यस्तै अन्तर्राष्ट्रिय बौद्ध भावना केन्द्र, शंखमूल स्थापनार्थ
एवं निर्माणार्थ एक उत्साहक, प्रेरक एवं व्यवस्थापको रूपमा
सक्रिय भूमिका निर्वाह गरेकै प्रतिफल आजको भौतिक
आधारले सम्पन्न ध्यानकेन्द्र निर्माण भएको छ ।

प्राप्त सम्मान र उपाधि

उहाँको धार्मिक एवं साहित्यिक सेवाको सम्मानमा
विभिन्न संस्था, विहार एवं राष्ट्रिय-अन्तर्राष्ट्रिय जगतले
उहाँलाई सम्मान एवं उपाधिले कदर गरिएको छ । बर्मा
राष्ट्रको धार्मिक मन्त्रालयले २३ नोभेम्बर २००१ का दिन

उहाँलाई अगगमहासद्भमजोतिकध्ज उपाधि प्रदान गरेको
थियो । यस्तै बर्माकै महाशी शासनयैता ध्यानकेन्द्रको तर्फबाट
ओवादाचार्य एवं कम्मटानाचार्य उपाधिले सम्मान गरिएको
छ । नेपालमा ज्ञानमाला भजन खल: स्वयम्भूबाट प्रदान
गरिएको रत्नवत सिरपा:, धर्मोदय सभाबाट प्रदान गरिएको
धर्मोदय सम्मान एवं पुरस्कार तथा अखिल नेपाल भिक्षु
महासंघले १ वैशाख २०५८ का दिन अन्य संघ-संस्थाहरूले
पनि संयुक्तरूपमा प्रदान गरिएको अभिनन्दन पत्रहरू
गरिमामय रहन आएको छ ।

विश्व शान्ति विहार निर्माण र बसोबास

पाटन नक्कहिलकी उपासिका सुश्री चैत्यमाया शाक्यले
नयाँ बानेश्वर मीनभवनमा अवस्थित ३ रोपनी ६ आना र
३ पैसाको जग्गामा विश्व शान्ति विहार निर्माण गरी १९
आश्विन २०४१ मितिका दिन सो विहार भिक्षु ज्ञानपूर्णिक
महास्थविरको रेखदेखमा रहने गरी भिक्षु महासंघलाई दान
गरेकी थिइन् । श्रद्धालु मलेशियन, सिंगापुर एवं नेपालका
दाताहरूको आर्थिक सहयोगबाट वि.सं. २०४८ सालमा
यस विहारको पुनःनिर्माण कार्य सुरु भयो । अन्ततः
ने.सं. १९९७ कौलागा, दशमी तदनुसार ९ कार्तिक २०५४
मितिका दिन अगगमहापण्डित भद्रन्त सासनाभिवंस
सयादोबाट यस विहारको समुद्घाटन सम्पन्न हुनपुग्यो ।
आज यस विहार आध्यात्मिकताको लागि भौतिकताको
सिङ्गोस्वरूप बन्न पुगेको छ । हाल यस विहारमा विश्व
शान्ति बौद्ध शिक्षालय सञ्चालनमा रहेको छ । थुप्रै भिक्षु
श्रामणेर एवं अनागारिकाहरू आफ्नो सुनौलो भविष्यको
आशामा जीवन व्यतित गरिरहेको छन् । विहार स्थापना
काल देखि भिक्षु ज्ञानपूर्णिक यस विहारमा आवासीय रूपमा
बस्तै आउनुभएको छ ।

(सम्पूर्ण जीवन नेपालको थेरवाद बुद्धशासनको लागि
समर्पित गर्नुभएका उहाँ महास्थविर हाम्रा निम्नि मार्गीनिर्देशक
एवं प्रेरणाका पात्र हुनुहुन्छ । बुद्धजन्मभूमि नेपालमा
उहाँको योगदान सदा स्मरणीय बन्ने विश्वास हामी लिन
सक्दछौं । पूज्य गुरुवर भन्तेज्यूमा कोटी कोटी वन्दना ।)

॥ भवतु सब्ब मङ्गलम् ॥

नेपालको थेरवादी बुद्धशासनिक अभिबृद्धि र विकासका लागि युवा मिक्षुहरूको भूमिका

प्रस्तुति: भिक्षु सराणंकर

भिक्षु जूनक

पृष्ठभूमि

संसारको यथार्थ सत्यताको अवबोध, भौतिकसौंग आध्यात्मिक जगतको यथार्थरूपमा साक्षात्कार, वर्तमान जीवनोपर अविरल प्रतिपल प्रतिक्षण सजग र सतर्कतालाई अपनाउने शक्ति प्राप्ति, चतुआर्थसत्य र प्रतीत्यसमुत्पाद दर्शन ३५ वर्षको उमेरमा बोधिवृक्षको पादमूलमा सिद्धार्थकुमारले प्राप्त गर्नुभयो । यानि कि उहाँ सिद्धार्थवाट भगवान् बुद्ध हुनुभयो । अनेक शंका, उपशंका र नैराश्यताबीच उहाँले आफूले पाउनुभएको विद्या सबै लोकलाई बाँझ्ने काम थाल्नुभयो र यसकै एक उपजको रूपमा पञ्चभद्रवर्गीय भिक्षुहरू भए । यसरी बुद्धशासनमा केवल बुद्ध र धर्म मात्र नभई संघ पनि स्थापना हुनगयो ।

संघको स्थापना गर्ने कममा पनि उहाँलाई युवा भिक्षुहरूले निकै साथ दिए र संघमा पनि युवाहरूकै बाहुल्यता रहेको हामीले बौद्ध ग्रन्थ अध्ययन गर्ने कममा पत्ता लगाउन सक्छौं । चाहे त्यो यशकुमारदेवि सारीपुत्र मौदगल्यायनसम्म नै किन नहोस् । उहाँको संघमा युवाहरू कै बाहुल्यता रह्यो । युवा काल हरेक मानिसहरूका लागि एउटा अविस्मरणीय क्षण हुने गर्दछ । किनकी युवाकाल भनेको आँधिक्वेरीको काल हो भनेर पनि भनिन्छ । कुनै पनि प्रसिद्ध व्यक्ति होस् अथवा कुप्रसिद्ध सबैले युवाकालमा गरेकै निर्णयका आधारमा जीवनले गति लिने गर्दछ । मानिसहरू बिग्रने सप्रते सबै उसको तत् क्षणको निर्णयमा भर पर्ने कुरा ही ।

यसरी संघपरम्परा कमशः सुरु भई हालसम्म पनि कायम रहिआएको छ । विभिन्न देशमा आ-आफ्नै तरिकाले यस थेरवादीपरम्परा कायम नै राखेको पाइन्छ । तर जुनसुकै देशमा पनि यस परम्परा स्थापित गर्नुमा युवाहरूको भूमिका अति महत्व भएको इतिहास पल्टाउने कममा जानकारी पाउन सक्छौं ।

इतिहास

१. प्राथमिक काल (वि.सं. १९७८ देखि २००७ सम्म)

यसै शिलशिलामा नेपालमा पनि आजभन्दा ७/८ दशकअगाडि शुद्ध स्थविरवादी बुद्धधर्म पुनः प्रवेशसौंग आधुनिक थेरवादी बुद्धशासनको स्थापना भएको हो । सन् १९२९ मा जगतमान वैद्य अर्थात् धर्मादित्य धर्मचार्यको श्रीलंकाली धर्मदूत अनागारिक धर्मपालसंगको भेटपछि उहाँबाट प्रभावित भई पहेलो वस्त्र धारण गर्नुभई नेपाल बुद्धोपासक संघ नामक संस्था खोल्नुभई पहिलोपटक थेरवादी बुद्धशासनको लागि आधिकारिक प्रचारप्रसारकर्ताका रूपमा स्थापित भए । जहाँनिया

राणाशासनको त्यस ताका अन्य मतावलम्बीकै कारण धर्म पारवतनका नाममा भिक्षु महाप्रज्ञालाई देशनिकाला गरिए । सन् १९६० मा कर्मशील अर्थात् भिक्षु प्रज्ञानन्द नेपाल प्रवेश गर्ने पहिलो शुद्ध बौद्ध भिक्षु (थेरवादी भिक्षु) हुन् । पछि महाप्रज्ञा पनि लुकी लुकी काठमाडौं उपत्यका प्रवेश गरेपछि दुईजना भिक्षुहरू नेपालमा भए ।

सन् १९४९ मा प्रजातन्त्रका लागि लडेका ४ वीर सहिदहरू दशरथ चन्द, धर्मभक्त माथेमा, गंगालाल श्रेष्ठ र शुक्रराज शास्त्रीलाई फाँसी दिँदा राणाशासन विरोधीका रूपमा बौद्धहरूलाई पनि शंकाको नजरले हेरिने गर्दथ्यो । सन् १९४४ जुलाई ३० मा धम्मालोक भन्तेसहित ७ जना भिक्षु श्रामणेरहरूलाई देशनिकाला गर्ने आदेश जुद्ध शमशेरले दिए । देश निष्कासित ८ जना भन्तेहरूमध्ये हाल जीवित इतिहासको रूपमा भिक्षु कुमारकाश्यप महास्थविर र त्यसकेलाका अरग्रधम्म भिक्षु (हाल गृहस्थ) हुनुहुन्छ । निष्काशित नेपाली भन्तेहरू शरणको रूपमा भारतको सारनाथमा बस्न पुग्नुभयो । त्यसैबेला अनागारिका गुरुमाहरूलाई पनि देश निकाला गर्न नखेजिएको होइन । देश निकाला भएका भन्तेहरूकै सक्रियतामा सन् १९४४ नोभेम्बर ३० मा धर्मोदय सभाको स्थापना भयो । यस संस्थाको पहिलो अध्यक्ष चन्द्रमणी महास्थविर भए भने सचिवमा भिक्षु अमृतानन्द महास्थविर बस्नुभयो । भिक्षु अमृतानन्द महास्थविरले आफ्नो पक्ष सबल बनाउन भारतीय बौद्ध संघसंस्थां अनि बौद्ध देशका प्रभावशाली व्यक्तिहरूसँग धर्मोदय सभा संस्थालाई देशबाट निकालिइएको बारे जानकारी दिने काम भयो । त्यसकै परिणामस्वरूप श्रीलंकाली भिक्षु नारदको नेतृत्वमा भिक्षु प्रियदर्शी, भिक्षु अमृतानन्द नेपाली, प्रोफेसरहरू रत्न सुरीय र अरियपालहरू भएको धर्मदूत मण्डल धर्मप्रचारको रूपमा नभई तीर्थयात्रीको रूपमा भिसा लिनुभई सन् १९४६ अप्रिल तिरनेपालमा पुग्नुहुन्छ र उहाँहरूकै सत्प्रयासमा श्री ३ पद शमशेरको पालामा भिक्षुहरूलाई देशनिकालाबाट फुकुवा गरियो ।

२. माध्यमिक काल (वि.सं. २००८ देखि २०६१ सालसम्म)

२००७ सालमा भएको राजनीतिक परिवर्तनसौंग नेपाली थेरवादी बुद्धशासनमा पनि एउटा नयाँ आयाम थपियो र त्यस ताका भिक्षु महाप्रज्ञा (पछि बौद्ध ऋषि), भिक्षु प्रज्ञानन्द (कर्मशील), भिक्षु धर्मालोक, भिक्षु अमृतानन्दजस्ता सबल व्यक्तिहरूकै सत्प्रयासमा नेपालमा थेरवाद बुद्धशासनलाई अगाडि बढाउन सुखा संघस्स सामग्री भन्ने नारा लिई वि.सं. २००८ साल (सन् १९५१)मा अखिल नेपाल भिक्षु महासंघको स्थापना भयो । यही संस्थाकै छत्रछायामा हाल थेरवादी

बुद्धशासन अगाडि बढिरहेको सबैलाई विदित नै छ । यस कालमा थेरवादी बुद्धधर्मलाई संस्थागत रूपमा विकास गर्नका लागि थुप्रै प्रयास भए । अधिक मात्रामा नै थेरवादीसँग सम्बन्धित संस्थाहरू खोलिए । यसै कालमा नै नेपाल बौद्ध परियति शिक्षा, धर्मशृङ्खला विपस्सना केन्द्र, सुखी होतु नेपाल, ज्योतितद्य संघ, धर्मकीर्ति बौद्ध अध्ययन गोष्ठी, मेत्ता सेन्टर र बौद्ध बृद्धाश्रमजस्ता सुप्रशिद्ध संस्थाहरू स्थापना भए । तर पनि यस कालमा पनि थुप्रै संघसंस्था धर्मनिरपेक्षको लडाइँमा लडीरहे ।

३. आधुनिक काल (वि.सं. २०६२ देखि हालसम्म)

२०६२/६३ सालको जनआन्दोलनको एतिहासिक सफलता पछि देशलाई गणतन्त्रको घोषणा गरियो । यही घोषणासँगसँगै देशलाई अन्तरिम संविधानमा राष्ट्रलाई धर्मनिरपेक्ष राष्ट्रको घोषणा गरियो । जसबाट बौद्धको एक लक्ष्य आंशिक माग पूर्ति भएको मानियो । भिक्षु अमृतानन्दजस्ता थुप्रै बौद्ध व्यक्तित्वहरू आजीवन यही प्राप्तिका लागि लडाई लडेर गएका थिए । तर यसमा चुनौति अझै बाँकी नै छन् । देशमा संविधान कोरिएको छैन यसको पूर्ति भएको हालको अवस्थामा जुन रचनात्मक र दिर्घकालीन योजना बनाई अगाडि बढनुपर्ने हो, त्यसअनुरूप अगाडि हामीले पाएका छैनौं ।

विश्वको परिपक्ष्यमा युवाहरूको देन

विश्वकै इतिहासमा हर्ने हो भने पनि हरेक क्षेत्रमा युवाहरूको सक्रियता विना कुनै पनि काम सफल भएको देखिन्दैन । चाहे त्यो धर्म होस् या राजनीति । थेरवादी परम्परा आजसम्म जिउँदो अवस्थामा रहनु भनेकै युवाहरूले गर्दा हो । बौद्ध राष्ट्र श्रीलंकामा सम्राट अशोकका छोरा महिन्द युवा कालमा भिक्षु र्भई बुद्धधर्ममा नलागेको भए आज थेरवाद कुन चराको नाम हो जस्तो हुन्यो होला । त्यति मात्र होइन, सम्राट अशोकका धर्मदूत मण्डलमा पनि युवाहरू कै बाहुल्यता रहेको थियो ।

हालको अवस्थामा पनि थुप्रै त्यस्ता व्यक्तित्वहरू छन् जसले युवाकालमा आफ्नो जीवनको अत्यन्त महत्वपूर्ण कार्य गरी विश्वको थेरवादी इतिहासमा अजरअमर रहे । त्यस्तैमा एक हुन् भिक्षु नारद महास्थविर । भिक्षु नारद महास्थविर नेपालमा थेरवादी बुद्धशासन पुनःस्थापना गर्नका लागि अहम् भूमिका खेल्नेहरूमध्येका एक हुन् । वास्तवमा उनी पनि एक युक्त संगठनकै उत्पादन हुन् । सन् १९२१ मा श्रीलंकामा डा.कसेस परेराद्वारा स्थापित Servants of the Buddha नामक संस्थामा भिक्षु नारद सम्मिलित हुनुभएको हो । यस संस्था विशेषतः युवा भिक्षुहरूलाई धर्मप्रचारको लागि तालिम दिनु, प्रत्येक शनिवार बुद्धधर्मसम्बन्धी छलफल गरी सुयोग्य

धर्मप्रचारकहरू बृद्धि गर्नु हो । यसकै एक उत्पादनको रूपमा भिक्षु नारद निरिक्त ए । उहाँले नेपालबाहेक एशियाका विभिन्न राष्ट्रहरूदेखि युरोप र अमेरिकामा पनि थेरवादी बुद्धशासनलाई फैलाउनुभयो ।

श्रीलंकामा अझै पनि दक्ष भिक्षुहरू उत्पादन गर्नका लागि महाबोधि सोसाइटीजस्ता संस्थाहरूले शासनिक प्रचारार्थ भिक्षुहरूलाई तालिम दिने गरेको छ । त्यसकै कारण अहिले विश्वमा बुद्धधर्म फैलाउन श्रीलंकाली भिक्षुहरूले धेरै महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गरेका छन् । त्यसै विश्वमा विपस्सना भावना प्रचार तथा बर्मामा धर्मप्रचारमा महत्वपूर्ण भूमिका खेल्नुहुने महाशी सयादो जीवन पनि यसै रहयो । उनी बाल्यकालमा नै बुद्धशासनमा प्रवर्जित भएतापनि २० वर्षको उमेरमा उपसम्पदापश्चात् सन् १९३१ मा मोलिमिन भन्ने स्थानमा दृढ निश्चयका साथ ध्यानभावनामा लाग्नुभयो र यही ध्यानलाई उनले संसारभर प्रचारमा महत्वपूर्ण भूमिका खेले । अर्को बौद्ध राष्ट्र थाइल्याण्डमा रहेका अर्का चर्चित भन्ते हुनुहुन्छ— सोमदेच् फ्रा. जाणसंवर महास्थविर । उहाँको जीवनी पनि हामीले यदि हर्ने हो भने सन् १९३३ मा भिक्षु हुनुभएका उहाँ १४ वर्षको उमेरमा प्रवर्जित हुनुभएको हो । युवाकालमा बुद्धधर्मप्रति अत्यन्त श्रद्धाले विभोर र्भई मेहनत गरी अध्ययन गरेकै कारणले गर्दा उनलाई राजगुरुको पदवी पनि दिइयो । थाइल्याण्डमा उनी धर्मका साथसाथै समाजसेवाका निम्नि पनि निकै प्रख्यात छन् ।

यसरी विश्वकै परिप्रेक्ष्यमा हर्ने हो भने पनि अत्यन्त चर्चित कहलाएका भन्तेहरू पनि युवाकालमा आफ्नो महत्वपूर्ण युवाशक्तिलाई उचित दिशानिर्देश गरेकै कारण उहाँहरू आज त्यस स्थानमा पुग्न सफल हुनुभएको हो ।

वर्तमान युवा भिक्षुहरूले गर्नुपर्ने आवश्यक कदमहरू

१. नेपालको सन्दर्भमा अझै पनि जिति शासनिक काम हुनुपर्ने हो, त्यति हुन सकेका छैन । नेपालको कुल जनसंख्याको लगभग १० प्रतिशत मात्र बौद्धहरू छन् । हामीले यहाँ गर्नुपर्ने कामहरू धेरै बाँकी छन् । त्यसैले अब हामी केवल उपत्यका एउटामा मात्र सीमित भएर बस्नु भनेकै अझै हामी पछाडि पर्नु हो । अबदेखि हामीले कुनै निश्चित स्थानमा कार्यकमहरू बनाई त्यस स्थानमा धर्मप्रचार गर्नेजानु अतिआवश्यक देखिन्छ । यस कार्यमा वैश लागि सकेका बुढा भिक्षुहरूभन्दा युवा भिक्षुहरूले गर्नसक्ने भएकाले यसमा विशेष जोड दिनु आवश्यक देखिन्छ ।

२. हाल थेरवादी शिक्षा पठाई हुने भनेकै अखिल नेपाल भिक्षु महासंघद्वारा संचालित नेपाल बौद्ध परियति शिक्षा हो । यस शिक्षालाई हामीले गाउँगाउँ, शहरशहरसम्म फैलाउनु आवश्यक देखिन्छ । हुन त सबैको आफ्नै सिद्धान्त र तरिका हुन्छ । तर कुनै कुनै

अवस्थामा संगठन बलियो बनाउनका लागि व्यक्तिगत स्वार्थलाई तिलाज्जली दिनुपर्ने हुन्छ र सबैको एकता मजबूतिका लागि आ-आफ्नो सिद्धान्त सम्भौता गर्नपर्ने हुन्छ । विभिन्न आ-आफ्नो नाममा कार्य सुरु गर्नुभन्दा भएको कार्यलाई स्थापित र बलियो बनाउनेतर लाग्नुपर्ने हुन्छ । हुन त स्थापित शिक्षामा पनि कमजोरीहरू नभएका होइनन् । तर आपसी सल्लाह गरी यसलाई समाधान गर्नुपर्छ ।

३. अहिले धर्मदेशना गर्ने कममा कुनै नियम छैन । जसले पनि प्रवचन दिने प्रथा हामी कहाँ विद्यमान छ । यसो भनेर ठूला बढाले मात्र उपदेश गर्नुपर्दछ भन्ने होइन । उपदेश दिंदा बुद्धधर्मका आधारभूत शिक्षा विपरीत उपदेश दिनेहरू पनि छन् । यस्ता उपदेश गर्नेहरूलाई कसले कारबाही गर्ने त ? यो एउटा हामीमाझ नीकै ठूलो चुनौतीका रूपमा उभिएको छ । यसलाई हामीले समयमा नै साम्य पार्न सकेनै भने ठूलो दुर्घटना, थेरवादी बुद्धशासनका लागि निमित्त सकछ । त्यसले युवा भिक्षुहरूलाई प्रवचन दिन तालिम र अझ अध्ययनशील बनाउनका लागि वातावरण तयार गर्नुपर्छ ।

४. नेपालको थेरवादी बुद्धशिक्षाको शिक्षा दिने एउटै माध्यम भनेकै परियति शिक्षा हो र त्यसले यसको उन्नति भनेकै थेरवादी शासनलाई उन्नति गर्ने हो र यसलाई अझ उन्नति र विकासका लागि यस शिक्षा पढ्ने बच्चाहरूलाई बहुश्रुतका लागि अतिरिक्त क्रियाकलापहरूको आयोजना गर्ने र यस शिक्षा हासिल गरेर के फाइदा ? भन्ने मानसिकताले पनि यस शिक्षा हासिल गर्नेहरूको कमी रहेको छ । त्यसले यस शिक्षा पढेका विद्यार्थीहरू अन्य विद्यार्थीभन्दा धर्म बुझेका हुने भएकाले उनीहरूलाई रोजगारी दिन हाम्रा धनी उपासक उपासिकाहरूलाई प्रेरणा दिन पहल गर्नुपर्दछ ।

५. दीर्घकालीन योजनाहरू बनाई त्यसैअनुरूप अगाडि बढाउनु पनि आवश्यक देखिन्छ । बुद्धशिक्षालाई विद्यालयस्तरमा अगाडि बढाई पछि विश्वविद्यालयस्तरमा नै लग्नु आवश्यक देखिन्छ । यसमा पनि हामीले प्रत्यक्ष खुल्ला विश्वविद्यालयको रूपमा कुनै विहार अथवा बहिलालाई बनाउन सक्छौं । त्यस्तै लुम्बिनीलाई पनि हामीले खुल्ला विश्वविद्यालयको रूपमा विकास गर्नसक्छौं । बुद्धभूमि भएको हिसाबले पनि बुद्धशिक्षा हासिल गर्न सबैभन्दा ग्राहयता अन्तर्राष्ट्रिय समुदायले हाम्रो देशलाई नै दिने भएकाले हाम्रो देशलाई बुद्धशिक्षा पढाउने विश्वको केन्द्रको रूपमा विकास गर्न सक्छौं ।

६. समयसापेक्ष विभिन्न घटनाहरू घटीरहेका हुन्छन् । त्यस घटनासँग कसरी अगाडि बढ्ने ? यस विषयमा पनि हाम्रो थेरवादी समुदाय सचेत हुनु आवश्यक देखिन्छ । जसरी भखैरै देशमा गणतन्त्रका साथ धर्मनिरपेक्ष घोषण भयो । तर थेरवादीमा कसैबाट पनि केही

प्रतिक्रिया आएन । हुन त यो धर्मनिरपेक्ष आउनुमा हामी थेरवादीहरूको लडाइँले पनि कम भूमिका खेलेन । यो त केवल अन्य धर्मावलम्बीहरूका लागि मात्र खुशीको खबर भएको भान सरकारमा हुनगयो । त्यस्तै समयसमयमा हाम्रो आत्मसम्मानमा चोट लाग्ने खालका कामहरू पनि सरकारीस्तरबाट नभएका होइनन् । त्यसबेला आफ्नो विपत्ति जनाउन भएपनि हामीले विरोध कार्यक्रम आयोजना गर्नु आवश्यक देखिन्छ । यसले राज्य शासकले हामीप्रति हेय दृष्टि राख्न सक्दैन र हामीलाई राज्यबाट दमनका कार्यहरू हुनसक्दैन ।

७. हाम्रो देशमा थुप्रै देशमा गएर पढेर आउने थुप्रै विद्वानहरू रहेका छन् । यो त हाम्रो लागि सुखको विषय भयो । तर त्यही विदेशी पाठ गर्ने र त्यहाँकै भेषभूषा लगाउने जस्ता त्यहीकै शैलीलाई अपनाउने गरेको हामी पाउँछौं । विदेशी शैली नअपनाई आफ्नै मौलिक विधि अपनाउन अ.ने.भि. महासंघलाई घच्छच्याउन आवश्यक देखिन्छ ।

८. हाल परियति पढाउने शिक्षकहरूलाई तालिम दिने काम नभएका होइनन् । तर त्यस्ता खालका तालिमहरू त्यति सफल भएको देखिदैन । परियति शिक्षा पनि शिक्षकहरूले आ-आफ्नै तरिकाले सिकाईराखेको यथार्थ हो । त्यस्ता शिक्षकहरूलाई तालिम दिई दक्ष शिक्षक बनाउन अति आवश्यक देखिन्छ । त्यस्तै हाल आएर पालि पढाउने शिक्षकहरू तयार पार्ने काम पनि अति आवश्यक देखिन्छ ।

९. यहाँ थुप्रै युवा भिक्षुहरू बुद्धधर्ममा श्रद्धा उत्पन्न गरेर धर्ममा दीक्षित हुन्छन् । पछि आफूले सोचेको भै नभई चीवर छोडेर जानेहरूको संख्या पनि कमी नभएका होइनन् । त्यसले धर्मको अध्ययन गर्न चाहने भिक्षु र श्रामणेरहरूका लागि अध्ययनको वातावरण बनाइदिनु अतिआवश्यक भइसकेको छ ।

१०. भनिन्छ कुनैपनि व्यक्तिमा एउटा न एउटा दक्षता हुन्छ । त्यस दक्षता वा योग्यतालाई पहिचान गरी उनीहरूलाई त्यही बाटोमा धर्मकै कार्य गर्नतिर लगाउने । जसरी कोही भन्ने चित्रकला गर्नमा पोख्ल छ भने उसको छुट्टै बौद्ध चित्रकला प्रदर्शनी गर्ने, त्यस्तै बुद्धजीवनी, जातक कथा जस्तालाई चित्रमा ढाल्ने थुप्रै कार्यहरू हामी गर्नसक्छौं । त्यसरी नै विभिन्न क्षमता भएकाहरूलाई सम्बन्धित पक्षमा नै काम गर्ने वातावरण मिलाइदिने गर्नुपर्दछ ।

११. विदेशमा भएका संघ संस्थाहरूसँग त्यति सम्पर्क बढन सकेको छैन । हुन त थुप्रै देशमा हाम्रा विद्यार्थीहरू नभएका भने होइनन् । त्यसले विदेशमा भएका विभिन्न संघसंस्थासँग सम्पर्क बढाई, त्यहाँ पनि हामीले त्यहाँका हाम्रो नेपालीहरूको अवस्था र नेपालमा भएका तत्कालीन घटनाहरूको बारेमा चर्चा गर्न सकिन्छ ।

१२. यहाँ भएका थुप्रै थेरवादी बौद्ध संघसंस्थाहरूसँग सम्पर्क बढाई उनीहरूसँग सहकार्य गरी शासन अभिवृद्धिका लागि थुप्रै कार्य गर्नु आवश्यक देखिन्छ ।

१३. धर्मका गहन अध्ययन गरेर पनि कुनै पनि बाध्यतावश चीवर छोडेर जानेहरूलाई हामीले उनीहरूसँग भएका विभिन्न क्षमताबाट फाइदा उठाउन सक्छौ ।

उपसंहार

नेपालमा थेरवादी बुद्धशासनको पुनःस्थापनामा युवा भिक्षुहरूले गरेको योगदान सहानीय भएको कस्ले नकार्न सकिन्न । युवाकालमा नै भिक्षु अमृतानन्द, भिक्षु प्रज्ञानन्द, भिक्षु धर्मलोक, भिक्षु बुद्धघोष जस्ता व्यक्तित्वहरू युवाकालमा नै भिक्षु भएर आफ्नो ज्यानको पर्वाह नगरी बुद्धशासनको प्रचारप्रसारमा आफ्नो जीवन समर्पित गरेकै परिणाम स्वरूप आज हामी यस्ति आनन्दले भिक्षु जीवन बिताउन पाएका छौ । जहाँनिया निरंकुश राणाशासनकालमा पनि शासकलाई चुनौती दिई उहाँहरूले गरेको अदम्य साहसलाई हामीले सम्मान गर्ने पर्दछ । हाम्रा अग्रजहरूले बनाएको डबलीमा आज हामी नाचिराखेका छौ । त्यसैले हामी छृणी छौ आफ्ना अग्रजहरूप्रति । त्यसैले नेपाली थेरवादी बुद्धशासनको लागि हामी जिम्मेवारी हामीमा छ, हाम्रो काँधमा छ । यसको दीर्घायु वा नाश सबै हामी युवाहरूमा नै रहेको छ । हाम्रा अग्रजहरूले आफू युवाअवस्थामा गर्नुपर्ने काम गर्नु भइसकेको छ र अब हाम्रो पालो रहेको छ । यसको भविष्यको बारेमा सोच्नु हाम्रो दायित्व हो । भविष्य तब सप्रिन्दु जब वर्तमान उज्ज्वल हुन्छ । तर अपसोचको कुरा भनौ जनमानसमा जति मात्रामा थेरवादी बुद्धधर्मप्रति अभिरुचि छ, जान्ने चाहना छ, त्यसको पूर्ति बुद्धशासनमा प्रवर्जित भएकाहरूले गर्न नसकेको यथार्थता हो ।

अझ देशको राजनीतिक माहौल पनि परिवर्तन भइसकेको छ । हिजो यही धर्मनिरपेक्षको माग हाम्रो थियो भने अब हामीले धर्मनिरपेक्ष राष्ट्रमा कसरी उन्नति गर्ने ? यसको बारेमा सोच्नु अति आवश्यक देखिन्छ । पहिला त हिन्दूराज्य भन्दै कुनै पनि कुरालाई पन्छ्याउन मिल्यो तर अब त्यो बाहना पनि पाउन सकिन्न र केही गर्न सकेनौ भने भावी पिंडीले हामीलाई न धिक्कार ला भन्न सकिन्न । परिवर्तित राजनीतिक माहौलमा अब हामी नयाँभन्दा नयाँ योजनाहरू बनाई अगाडि बढ्नु आवश्यक देखिन्छ । हुन त अ.ने.भि. महासंघले पनि कार्यकमहरू नगरेका होइनन् । त्यसलाई अझै बढाउन आवश्यक देखिन्छ भने युवा जोश र जाँगरलाई पनि यहाँ प्रयोग गर्नुपर्ने देखिन्छ । विविध विद्याहरूबाटे दक्षताले भएका भिक्षुहरू हामीकहाँ नभएका होइनन् तर उनीहरूले ठाउँ पाउन सकेका छैनन् । यदि हामीले एउटा संगठन खोल्न सकेको खण्डमा उनीहरूको प्रतिभाले प्रस्फुटन गर्ने स्थान पाउन सकी थेरवादी

शासनमा केही उन्नति हुनेमा कुनै संशय नै छैन । त्यसैले हालको यो परिस्थितिमा यहाँ युवाहरूको समूह खोल्न अपरिहार्य भइसकेको छ । भिक्षु महासंघकै भातृत्व र त्यस संस्थाकै अनुशासनमा काम गर्न अवसर दिइएको खण्डमा शासनको भविष्य अझ उज्ज्वल हुने सबैको राय रहेको देखिन्छ ।

हाम्रा अग्रज भन्तेहरूकै प्रेरणा र मेहनतका कारण हाल आएर यहाँ थुप्रै युवा भिक्षुहरू दक्ष भईसकेको अवस्था छ । विभिन्न क्षेत्रमा दक्ष भएका ती युवाहरू केही गर्ने सोचका साथ नै अगाडि बढिरहेका हुन्छन् तर युवा भिक्षुका कुरा नबीभिदिनाले निराश भई चीवर छोडेर मनस्थितिमा पुग्ने गरेको पनि हामीले थुप्रै पाएका छौ । त्यसमाथि एक भिक्षुसँग अर्को भिक्षुसँगको सम्पर्कको अभावमा केही कार्य गर्न अप्यारो भइरहेको हुन्छ । एउटा विहारबाट अर्को विहारमा सम्पर्कको अभावमा, विहारमा भइरहेको कार्यकम्को जानकारी छैन । जसले गर्दा हाम्रो एकतामा नै शंका गर्नुपर्ने अवस्था आइरहेको छ । अहिले कस्तो अवस्था पनि छ भने जथाभावी प्रव्रजित गराइराखेका छन् । त्यसपछि त्यस प्रव्रजित हुने युवा विचलित हुने गरेको दृष्टान्त हामीले धेरै पाएका छौ र तीनीहरू कै कारण धेरै विकृतीहरू आइरहेको हामीले पाएका छौ । त्यसैले गुरुको चेलाहरूप्रति सहृदयताका पनि निकै आवश्यक भएको हामीले देखेका छौ । धर्ममा श्रद्धा उत्पन्न भएर प्रव्रजित भएका कोही युवा भिक्षुहरू उचित शिक्षा प्राप्त गर्न नसकेकै कारण पनि चीवर छोडेर जानेहरूको संख्या यहाँ कम देखिन्छ । भिक्षु भएर कोही कोही बाहिरी शिक्षा लिन बाध्य छन् । त्यस्तालाई धर्मकै मात्र पढाउने व्यवस्था मिलाउन अति आवश्यक देखिन्छ । नेपाली भिक्षु, श्रामणेरहरूका अर्को आवश्यक कुरो भनेको अनुशासन हो । अनुशासनको अभावमा भगवान् बुद्धको शासन कहिले पनि टिक्न सक्दैन, भनिन्छ विनयो नामो सासनस्स आयु यसलाई मनन गराउनु पनि अतिआवश्यक भएको देखिन्छ ।

अस्तु

सन्दर्भ सामग्रीहरू:

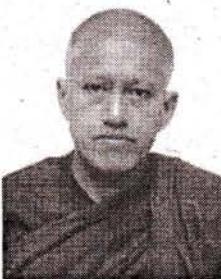
१. रत्नसुन्दर शाक्य, बौद्ध जगतका प्रसिद्ध व्यक्तित्वहरू
२. कोण्डन्य, भिक्षु कुमारकाश्यप महास्थविर, नेपाल लिपी गुठी
३. डा. केशवमान शाक्य, नेपालमा थेरवादी धर्मदूतको भूमिका (कार्यपत्र)
४. हिरण्यलाल श्रेष्ठ, श्रीलंकाय बौद्ध धर्म व नेपाललिसेया स्वापू
५. कोण्डन्य, थेरवाद इतिहास समालोचना, लेख संघाराम वार्षिक

विश्वधर्मता

वैज्ञानिकहरूको सूक्ष्म तार्किक विमर्शण-विश्लेषण नभएतापनि पुरातनदेखि मानवहरूले यस विश्व संचार सन्निवेदन (विश्वधर्म)लाई विश्वास गरेको देखिन्छ । कुनै बेला कसैलाई “हाथ्यूँ” आउँदा वा जांदा ‘कसैले सम्झ्यो’ कसैले नाम लियो वा याद गयो’ आदि किसिमका अनुभूतिहरू वा परिकल्पनाहरू साधारण मानिसहरूमा समेत भएको तथ्य वर्तमान समयमा पनि सुन्नमा पाइन्छ । मानिसहरूमा भयानक परिकल्पनाहरू अधिक रूपमा मनमा रहँदाको समयमा

पानी (र्वर्षा) नपर्ने र वृक्षलता आदिमा फूलहरू कम मात्रामा मात्रै फुल्ने वा नफुल्ने भन्ने विश्वास पनि रहेको छ । मानिसहरूको विचमा एकापसमा वा एकापसप्रति करुणा र मैत्रीचित्त फैलाई बसेको बेलामा अथवा एकापसप्रति करुणा र मैत्रीपूर्वक रहेको बेला विश्व हराभरा हुने धारणा पनि पहिलेदेखि रहेको पाइन्छ । यी तथ्यहरू अन्वेषण वा पर्येषणागार (पर्येषणास्थल) मा लगेर परीक्षा गर्नसक्ने अवस्था छैन । तर मानिसहरूमा अखण्डरूपमा विद्यमान ती विश्वासहरूमा केही सत्यता भएर नै आजसम्म प्रचलनमा आएको पाइन्छ । मानिसलाई विविध रोगव्याधि उत्पन्न हुनुमा पनि मानिसहरूकै नराम्रा चित्तावलि वा परिकल्पना हेतु हुनसक्छ । धरती भूमि भित्रका खनिजतेल, ग्यास र अन्य रसायानिक द्रव्यबाहिर ल्याई भाविता गर्ने कारणले पनि आकासमा ओजोन लेएर (Ozone Layer) मा प्वाल पर्ने भई पृथ्वीमा भर्ने अल्ट्राव्यल्ट रशमीका कारणले पनि हाम्रा वातावरण दूषित हुन पुगदछ भन्नेमा सत्यता छ । तर त्योभन्दा पनि धेरै गुणा बढी मानिसका मनहरूबाट विकिरण (फैलिने) नराम्रा (भयानक) चित्त धारा (रश्मी) हरूले हाम्रा वातावरण वा परिसरमा समाजमा हानी नोकसानी हुन्छ हुने भन्ने तथ्यलाई पनि मानिसले विस्तु हुइन् ।

युद्ध तथा मनुष्य घातन इतिहासमा नभएको काल परिच्छेद छैन होला । तर हाम्रो इतिहासमा ठूला प्रिमाणमा मनुष्य घातन शुरु भएको बीसौ शताब्दीको दोस्रो दशकदेखि होला । ५ वर्षे प्रथम विश्व युद्धबाट धेरै मनुष्य पतन भएको लगतै रसियामा कम्पनिष्ट विप्लवबाट थप लाखौ मानिसहरूको घातन

भिक्षु धर्ममूर्ति

भयो । त्यसपछि उत्पन्न फ्रान्स विप्लवबाट घातन भएका मानिसहरूको वेदना तथा प्रतिशोधका भावना असीमित थियो होला । त्यसपछि मुसलोनिको विसीयानु घातन, हिट्लरको युद्ध संहार तथा दोस्रो विश्व युद्ध मनुष्यघातनका उच्च अवस्था हुन् । हिरोसिमा तथा नागासाकी टापूहरूमा एकैदिनमा दुईलाखभन्दा बढीको मनुष्यघातन भयानक छ । त्यस पश्चात् पनि

चीन विप्लव, भारतमा हिन्दू-मुस्लिम द्वन्द्व, मिडिलइस्ट द्वन्द्व, पोलकोटको कम्बोज संहार, नेपालकै जनयुद्ध तथा राजपरिवारसहितका घातन आदि किसिमले यो अवस्थासम्ममा वृद्धि हुई गएका मनुष्य घातन र ती विभिन्न तरिकाले घातन हुंदा मानिसहरूले अन्तिम सास द्वेष, वैर वा प्रतिशोधपूर्वक नै छोडे होला । उनीहरू मृत्युहुँदा उमीहरूको मन (चित्त) बाट उत्पन्न दूषित (विष युक्त) चेतना धारा (तरंगहरू) अवकासमा जति जति समिश्रण हुई गएको छ र हुई आएको छ त्यतिनै पहिले नभएका रोग व्याधिहरू, भाइरसहरू, प्राकृतिक प्रकोपहरू बदै हुएको र बदै आएको देखिन्छ । ओजसोन लेयर(Ozone Layer) घट्टै जानुमा रसायनिक द्रव्यका साथै ती दूषित चेतना धाराहरू पनि कारक बनेको छैन भनेर कस्ले भन्न सकदछ र ?

यसप्रकार द्रव्यात्मक रूपमा देखन नसक्ने यी एकात्मता विश्वभरी नै विद्यमान भइरहने लक्षणयुक्त देखिन्छ । हामीले सोचेर बुझेर गर्ने प्रचारप्रसारभन्दा पनि यी विश्वधर्मता हाम्रा प्रत्येक क्रियाकार्यमा पाउने हुन्छ । अतः तपाईंले गर्नुहुने असल राम्रो काम कर्म क्रियाहरू बारेमा अस्लाई थाहा पाउन दिन तपाईंले मेहेनत वा प्रयत्न गर्नुपर्दैन । त्यस्तै तपाईंले गर्ने कुनै कार्य लुकाउनलाई तपाईंले गर्ने प्रयत्न पनि व्यर्थ हुनजान्छ । जति लुकाएर नराम्रो काम गरेतापनि अचम्म तरिकाले ती गुप्त तथ्य प्रकट भएका अवस्था हामीसामू छ । पाप गर्ने व्यक्तिले ती पापकर्म लुकाउन सक्दैन भन्ने सामूहिक मान्यता सबै धर्ममा पाइन्छ ।

क्रमश.....

भिक्षु आनन्द

● गणेशम सरणंकर महानायक महास्थविर
अनु: भिक्षु पञ्जामूर्ति

१६. राजदरबारमा दोस्रो क्रान्ति

सिद्धार्थ कुमार सबै राज्यसुख त्याग गर्नुभई महावनमा गएर तापस भेष लिनुभई, महानगरमा आएर भिक्षा मागी हिँड्नु र खानु नै राजदरबारमा पहिलो क्रान्ति थियो । महाप्रजापति गौतमी प्रमुख राजकुमारीहरू ५०० जना राजदरबार तथा अलंकृत वस्त्राभरण त्यागी कपाल खौरेर काणाय (गेरु) वस्त्र पहिरिएर कपिलवस्तु नगरमा राजदरबारको माथिल्लो (बुईगल) तल्लाबाट बाहिर निस्कनुभई महामार्गमा, भूमितर हेरेर, शान्तदान्त तथा संयमितका साथ वैशाली महानगरतिर भ्रमण गर्नु राजदरबारको दोस्रो क्रान्ति थियो । २५०० वर्ष पहिले बसोबास गर्नुभएका यी श्रेष्ठ वंश उत्तर भारतका महिलाहरूले यस क्रान्ति गर्नुभएको “महिलाहरूलाई स्वतन्त्रता प्रदान गर्नु ! हामीलाई प्रव्रजित हुन मौका प्रदान गर्नु ! हामीलाई पनि प्रव्रज्या दिनु ! हामीलाई प्रव्रजित नगर्ने हो भने हाम्रा स्वामी (पति) हामीलाई सुम्पिदिनु !” आदि नारा लगाएर नभई अत्यन्त शान्त तथा संयमित स्वभाव प्रदान गरेर हो ।

महाप्रजापति गौतमीसहित राजकीय महिलाहरू ५०० जना कपाल खौरेर गेहूवस्त्र धारण गरी लाइन लागेर पादयात्राकासाथ वैशाली महानगरमा जाई हुनुहुन्छ भन्ने समाचार (खबर) सारा नगरमा पवनवेग जस्तै फैलिएर गयो । दिव्याङ्गना जस्ता रूपस्वभाव भएका उत्तर भारतका राजकुमारीहरूलाई देशवासीहरूले दर्शन गर्न पाउने मौकासमेत थोरबहुत मिल्थ्यो । माथिल्लो तल्लाबाट (बुईगलबाट) तल नभर्ने, अत्यन्त रूपवान्, सुकोमल यी राजकुमारीहरूलाई दर्शन गर्ने अभिलाषाले हजारौं देशवासीहरू उभयमार्गमा भेला भइरहेको थियो । यस आश्चर्यलागदो खबर सुनेर शाक्य, कोलिय राजाहरू अत्यन्त मूल्यवान् स्वर्णमय रथ पाँचसयवटा लिएर “भिक्षुणी हो ! यस रथबाट पाल्नुहोस्, भिक्षुणी हो !! यस रथबाट पाल्नुहोस्” भनी आग्रह गरिरहे । तथागत गौतमबुद्धले हामीहरूलाई प्रव्रजित नगर्नुभएको हामी अत्यन्त सुकोमल भनी

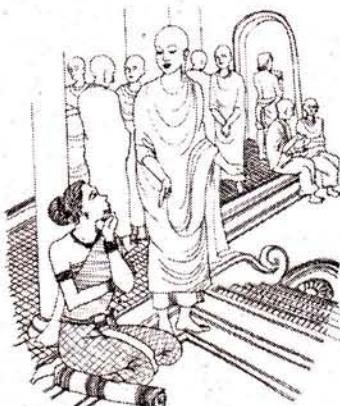
सोच्नुभएकोले होला ! तसर्थ पादयात्रामा जानु नै सर्वश्रेष्ठ हुनेछ भनी त्यस पाँचसयरथ प्रतिक्षेप गर्नुभयो । वैशाली महानगरसम्म उभयमार्गमा उपस्थित महाजनहरूले यस प्रव्रजित भेष लिनुभएका राजकीय महिलाहरूको शान्तदान्त (संयमित) चारिका (हिँडाई) देखेर अभिवादन गर्न थाल्यो, पूजोपहार गर्न थाल्यो । रथबाट पाल्नुहोस् भनी दृढताकासाथ एकै स्वरमा आग्रह गरिरह्यो । विना जुता नाझो खुट्टाले सुकोमल राजकीय महिलाहरूको पाइतलाबाट स-सानो खटेरा उठेर पाइतला चिरा चिरा परी फुटेर रगत बग्न थाल्यो । रगत बगेको सुकोमल पाइतला देखेका सबैको आँखामा आँसु रसाउन थाल्यो । यसरी कपिलवस्तु नगर र वैशाली महानगर बीचमा भएका उभयमार्गमा उपस्थित लाखौं लाख देशवासीहरूलाई रुवाउदै, कम्पन गर्दै एकाउन्न योजन हिँडेर तथागत गौतमबुद्धलाई भेट्न ऐतिहासिक पादयात्रा अन्त्य गर्दै महाप्रजापति गौतमी प्रमुख यस वीर, धीर महिलाहरू ५०० जना कूटागाराशालाको नजिक सम्प्राप्त हुनुभयो । तर पनि तत्कालै तथागत गौतमबुद्धलाई भेट्न जानुभएको थिएन । केही क्षणपश्चात् भिक्षु आनन्द महास्थविरले यस खबरको जानकारी पाउनुभई, तुरुन्तै वहाँ तिनीहरूकहाँ जानुभयो । महाप्रजापति गौतमीसहित प्रव्रजित भेष लिएका राजकीय महिलाहरू ५०० जनालाई देखेर तिनीहरूका सुन्निएका खुट्टा तथा चिरा चिरा परी रगत बगेका खुट्टा, खटेरा, धुलो, धुँवा तथा पसिनाले अपवित्र भएका, म्लानिक हुँदै गएका शरीर, प्रव्रजित भेष देखेर अत्यन्त शोकाकूल हुनुभई “अहो ! माताजी, यो के हो ? यस पाइतला चिरा चिरा परी फुटेर रगत बग्नु, के भएर ? तपाईंहरू सबै यस भेष लिनुभएको के क्षत्रीहरूलाई हानी, नोक्सानी भएर हो ? के तपाईंहरूलाई देश निकाला गच्यो कि ? यो कस्तो अनाथस्वभाव (अवस्था) हो ? विहारमा पाल्नुभएर पनि तथागत गौतमबुद्धलाई नभेटी यहाँ उपस्थित भएर बस्नुको कारण के हो ?” तत्पश्चात् प्रजापति गौतमी “पुत्र आनन्द ! क्षत्री वंशलाई हानि नोक्सानी भएको पनि छैन । हामीलाई कसैले देश निकाला गरिएको पनि छैन ।

पुत्र आनन्द ! म योभन्दा पहिले तीनचोटी तथागत गौतमबुद्धबाट प्रवज्यासंवर प्राप्त नभएको हुनाले यसपालि स्वयं प्रवज्या भेष लिएर आएकी हुँ । यसपालि पनि प्रवज्यासंवर पाउँछ कि पाउँदैन भन्ने शंका लागेको हुनाले विहारभित्र नपसी यहि बसेकी हुँ” भनी भनिन् । भिक्षु आनन्द “माताजी ! त्यसोभए एकछिन् आराम गर्नुहोस्” भनी तथागत गौतमबुद्धकहाँ गई एकछेउमा बसी “भो शास्ता ! तपाईंको सानी-आमा महाप्रजापति गौतमी क्षत्रिय महिलाहरू ५०० जनासँग प्रवज्या भेषकासाथ आउनुभई तपाईंबाट प्रवज्यासंवर पाउँछ कि पाउँदैन” भनी रुदै हुनुहुन्छ । “शास्ता ! तिनीहरू ठूलो दुःख कष्ट गरी एकाउन्न योजन मार्ग हिँडेर आउनुभएको छ । क-कसैको पाइतला त चिरा-चिरा परी फुटेर रगत बरदैछ । क-कसैको त खुट्टा सुन्निएको छ । कोही कोही त म्लानिक भई ठूलो दुःखपीडाले ग्रसित भइरहेका छन् । शास्ता ! तिनीहरूलाई यस शासनमा प्रवज्यासंवर प्रदान गर्नुभएमा अतिउत्तम हुने थियो” भनी अनुरोध गर्नुभयो ।

तथागत गौतमबुद्धले भविष्यमा हुनसम्मे कारणाकारण देखेर महिलाहरूको प्रवज्या दृढरूपमा कडा गर्न “आनन्द ! महिलाहरूलाई प्रवर्जित गर्नको लागि उत्साहित नहुनु” भनी भन्नुभयो । भिक्षु आनन्दले दोसोपल्ट, तेसोपल्ट पनि आग्रह गरिरहे । तथागत गौतमबुद्धले दोसोपल्ट पनि प्रतिक्षेप (इन्कार) गर्नुभयो । भिक्षु आनन्दले तत्पश्चात् तथागत गौतमबुद्धसँग प्रश्न गर्नुभयो । “भो शास्ता ! कोही महिला यस शासनमा प्रवर्जित भई विदर्शना भावना अभिवृद्धि गरिन्छ भने तिनलाई श्रोतापत्तिफलमा वा अनागामीफलमा वा अरहतफलमा पुग्न सकिन्छ कि ?”

बुद्ध - आनन्द ! यदि कोही महिला प्रवर्जित भई वीर्य वृद्धि गर्नसकिन्न भने उनी मार्गफलमा पुग्न सकिन्छ ।

आनन्द - “भो शास्ता ! यदि महिलाहरू यस शासनमा प्रवर्जित भई मार्गफल बोध गर्न सकिन्छ भने तिनीहरूलाई प्रवज्या तथा उपसम्पदा शील प्रदान नगर्ने किन ? भो

शास्ता ! महाप्रजापति गौतमीले तपाईंलाई धेरै उपकार गर्नुभएको छ । महामायादेवीको मृत्युपश्चात् आफूले जन्माएका नन्द कुमारलाई धाईआमाको जिम्मा लगाउनुभई तपाईंलाई आफ्नो रगत दूध गरी खुवाउदै हुकाउनुभएको थियो । त्यसकारण शास्ता ! तपाईंको सानी आमालाई प्रवज्या तथा उपसम्पदासंवर प्रदान गर्नुहोस्” भनी आग्रह गर्नुभयो ।

भिक्षुणी शासन प्रतिस्थापित गर्न हालसम्म गरिएका आग्रह तथा कार्यविधि नै प्रमाण छ भनी सोच्नुभएका तथागत गौतमबुद्ध भिक्षु आनन्दलाई आमन्त्रण गर्नुहुन्दै “आनन्द ! यदि महाप्रजापति गौतमी प्रवर्जित हुन इच्छुक छिन् भने तिनले पूर्व बुद्धहरूको श्राविकाहरूले स्वीकारेका अष्टग्रहर्थम स्वीकारोस् । त्यही नै उनलाई प्रवज्या उपसम्पदा हुनेछ” भनी अष्टग्रहर्थम देशना गर्नुभयो । त्यस पछि आनन्द महास्थविर प्रजापति गौतमीकहाँ जानुभई, “माताजी ! अतीतका बुद्धहरूले महिलाहरूको प्रवज्या तथा उपसम्पदाको लागि अष्टग्रहर्थम आठवटा देशना गर्नुभएको छ । यदि तपाईं त्यस धर्म मबाट स्वीकार्ने हो भने तपाईंलाई प्रवज्या तथा उपसम्पदा प्राप्त हुनेछ । त्यसबाट भिक्षुणी शासन प्रतिष्ठापन हुनेछ” भनी आज्ञा हुनुभयो । प्रवज्या पाउनेछ भन्ने बचन

सुन्नासाथ पाँचगुणा प्रीति हुनुभएका गौतमी त्यस अष्टग्रहर्थम म शिरोपर गरी स्वीकार्नेछु भनी तीनचोटी उद्घोषणा गर्नुभई स्वीकार्नुभयो । त्यही नै उनको प्रवज्या तथा उपसम्पदा भयो । उनका पारिवारिक राजकुमारीहरू पनि त्यस अष्टग्रहर्थम आठवटा स्वीकारेर भिक्षुसंघबाट प्रवज्या उपसम्पदा प्राप्त गर्नुभएको थियो । यो भयो बुद्धकालीन महिलाहरूद्वारा स्वतन्त्रताको लागि गरिएको संघर्षपूर्ण अभिलेख तथा प्राप्त गरिएको विजय हो । यस विजयका दूत आनन्द महास्थविर हुनुहुन्थ्यो । त्यसकारण भिक्षु आनन्द भारतीय महिलाहरूलाई स्वतन्त्रता प्रदान गर्नुमा सहयोगी हुनुभएका वीर, धीर पुरुष हुनुहुन्थ्यो । ■

हादिक अनित्यस्मरण

अनिच्छावत संखारा उपादवय धम्मनो
उपज्जित्वा निरुज्जन्ति तेसं वूपसमोसुखो ।

ने पालको पहिलो बौद्ध मासिक
आनन्दभूमिलाई विगत लामो समयदेखि धार्मिक-
सेवा गर्दै आउनुभएका, बुद्धशासनलाई चिरस्थायी
गर्न सेवाभावसहित जीवन अपर्न गर्नुभएका बौद्ध
उपासक हेराकाजी सुइकाःको धार्मिक-सेवामय
गुणानुस्मरण गरी सुगति प्राप्ति होस् भन्ने कामना
गर्दछौं ।

जन्म: १९८८ कार्तिक शुक्ल दशमी
दिवंगत: २०८५ चैत्र ५ गते

आबन्द भूमि पठिवाट

जतिसुकै लामो जीवनको पनि
आखिर एकदिन त हुन्छ नै अन्त,
जतिसुकै लामो नाटकको पनि
आखिर हुन्छ कहिलै त अन्त,
तर यो अनोखा दौड संसारको,
न आदि देखिन्छ न अन्त !

परापूर्व कालदेखि
संसारको यस रंगमन्चमा,
हाँस्दै, खेल्दै, रुदै, बाझ्दै,
एक पछि अर्को युग फेँदै,
दैडिरहेछ यो पागल दुनियाँ ।

आखिर कहाँ गईकन टुङी जाला,
यो अनोखा संसारको दौड ?
शान्ति भन्दाभन्दै पटकपटक
अशान्तिको खाडलमा खस्दै,
उद्देश्यहीन यो विश्वसंगै

● डा. गणेश माली

अजीव यो पागल दुनियाँ
न जाने कुन गन्तव्यतिर,
दैडिरहेछ न रुकी पलभर !

कही त होला नै मानव यस्तो ठाउँ,
जहाँ चक्कर मार्दामार्दै थाक्कै,
लड्डै पड्डै पुर्ख्यौ हामी,
संसारको कोलाहलबाट टाढा टाढा
जहाँ न हुन्छ घाम न पानी,
न हुरी बतास नै चल्छ !

जहाँ हुन्छ न जन्म न मृत्यु
जहाँ हुन्छ न दुःख न सुख
जहाँ हुन्छ शान्ति, केवल शान्ति,
केवल शान्ति, केवल शान्ति !
जहाँ गईकन टुङी जाला,
यो अनोखा संसारको दौड !

राष्ट्र विकाशको लागि बुद्धशिक्षा

आज देश समाज विश्वको अवस्था निकै जटिल अवस्थामा पुगेको देखिन्छ । देश समाज वा विश्वमा आएका वा देखेका समस्याहरू प्राकृतिक वा मानवीय हुन् भने मानवीय समस्याहरूमा मानवीय सोच, कार्य क्षमता, शैली आदिको कारणले आएका हुन् । यी मानवीय कारणमा पनि मानवहरूको लोभ, द्वेष, मोहजन्य चरित्रले बढी भूमिका खेलेको निर्विवाद छ ।

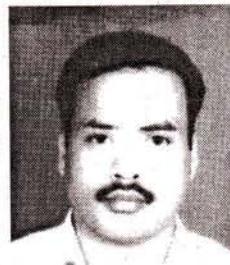
आज देश समाजमा विभिन्न खालका योजना नीतिहरू बन्छन् तर त्यसअनुरूप देश समाजले कसरी विकास गर्न सकेनन् ? आज राम्रो बनाउने नाममा कै अकुशल कार्यको बाढी त आइरहेको छैन ? वा मानवहरूले कुशल कर्म र अकुशल कर्ममा भेद गर्ने क्षमता नै गुमाइसके ? यस्मा पुनः भन्न सक्छौ मानिसहरूले राष्ट्र, समाजप्रति उत्तरदायी वहन नगरी गरेको व्यक्तिगत स्वार्थजन्य अकुशल कर्मको बाहुल्यबाट नै आज देश समाजको अवस्था भयावह हुँदै गएका हुन् ।

यस सन्दर्भमा धम्मपदको गाथा (८४) स्मरणीय देखिन्छ ।

न अत्तहेतु न परस्स हेतु,
नु पुत्तमिच्छे न धनं न रट्ठं ।
न इच्छेय अधम्मेन समिद्धिमत्तनो,
स सीलवा पञ्जवा धम्मिको सिया ॥

अर्थात आफ्नो निमित्त, अरुको लागि, पुत्र पुत्रीको लागि अथवा धन र देशको लागि ... अर्धम गरेर समृद्धि हुने ईच्छा' नगर्नेलाई नै शीलवान्-प्रज्ञावान् धार्मिक भनिन्छ । यस श्लोकलाई मनन गर्दा पनि राष्ट्र, व्यक्ति आफन्तहरूको नाममा व्यक्तिले अकुशल कार्य गर्न नहुने प्रष्ट छ भने यस्ता अकुशल कार्यहरूबाट देश समाजको अवस्था खराव भएकोमा के को आश्चर्य हुन्छ ? साथै देश समाजमा शीलवान्, प्रज्ञावान् व्यक्तिहरूको जमात तयार गर्नु आवश्यक भएको छ ।

आज देश समाजको अवस्थालाई चित्रण गर्नुपर्दा सबैले नराम्रो भन्नेमा दुईमत छैन । आज देश समाजको सही अवस्था चिन्न, प्रधानमन्त्रीज्यूले नागरिकको हैसियतले

शिशिल चित्रकार

दिनुभएको (२०६५।१०।१२) सार्वजनिक सम्बोधनको केही अंश उद्धृत गर्नु सान्दर्भिक देखिन्छ ।

“राज्य सत्ताको पुरानो स्वरूप, संस्कृति र शैलीका कारण नाटकीय सुधार सम्भव हुँदो रहेनन्दू ।” तर हामी के गरिरहेछौ ? कहिलेकाहिं मलाई लाग्छ, हामी अराजकताको पराकाष्ठातिर गइरहेका त छैनौ ... नेपाललाई हामी सबै मिलेर आज राम्रो नबनाए कहिले राम्रो बनाउने

? ... नेपाललाई हामी सबै मिलेर राम्रो नबनाए कस्ले राम्रो बनाउने ? ..... कुनै पनि देश केवल सरकारले होइन, जननिर्वाचित सरकारको अग्रसरता र उक्त सरकारद्वारा बनाइने योजनाको आधारमा आम नागरिकले बनाउँछन् । जनसहभागिता र जनभागिदारविना कुनैपनि राष्ट्र सम्मुनत बनेको उदाहरण विश्वको इतिहासमा कहीं पनि छैन । तर देशलाई केही दिने संस्कृति हामीकहाँ छैन अथवा त्यो एकदमै निम्नरो छ ।.... मानिसहरू चिया पसलमा गफ गरेर, क्यारेम वा तास खेलेर वा मदिरालयमा बसेर दिनदिनै घण्टौ बिताउँछन् । तर वर्षमा एक घण्टा पनि देशका लागि श्रमदान गर्न तत्पर हुँदैनन् । देश भक्तिलाई हामीले केवल वचन विलास वा भावुक कविता वा कोरा नारामा बुझेका छौं । देशभक्तिको अर्थ त देशका लागि हामीले गर्ने बौद्धिक, आत्मिक तथा भौतिक योगदान पो हो ।”

(साभार: मिति २०६५।१०।१३ गो.प.)

आज राष्ट्र निकै कठिन अवस्थामा गुज्जिरहेको कटु यथार्थ हो र प्रधानमन्त्रीज्यूको सार्वजनिक सम्बोधनले देश समाजको छवी राम्ररी प्रस्तुत गरेको छ । यस सम्बोधनमा संस्कृति, व्यक्तिको कर्म, सम्प्रलाप (व्यर्थको गफ) आदि व्यक्तिको कर्महरूप्रति निकै संवेदनशील कुरा उठाउनु भएको पाउन सक्छौं । देशका हरेक क्षेत्रको अस्तव्यस्त अराजकतालाई नियन्त्रण गर्न बुद्धशिक्षालाई राष्ट्रले अंगिकार गर्न आवश्यक देखिन्छ । जबसम्म व्यक्तिहरूमा लोभ, द्वेष, मोहजन्य विकारबाट कार्यगर्ने प्रवृत्ति भइरहन्छ, एउटा समस्याबाट अर्को समस्या आइरहन्छ र खाली समस्या

समाधानको अपुरो प्रयास मात्र भइरहेको, वास्तविक समस्या मानवीय सोच शैलीलाई परिवर्तन गर्ने केही प्रयास नहुनुबाट समस्याको वास्तविक समाधानभन्दा टाढा गइरहेको भान हुन्छ । जबसम्म व्यक्तिको कुशलता दक्षतामा अभिवृद्धि गर्ने सारथक प्रयास हुँदैन तबसम्म देश समाजमा व्याप्त समस्याबाट पार लगाउन पनि कठिन देखिन्छ । यस सन्दर्भमा धम्मपदको अर्को श्लोक (१३) स्मरणीय देखिन्छ ।

यथागारं दुच्छन्तं- बुद्धी समतिविज्ञफति
एवं अभावितं चित्तं -रागो समतिविज्ञफति ।

अर्थात्: राम्रोसंग छानोबनाएको घरमा पानी नचुहिने फै राम्रोसंग ध्यानभएको चित्तमा राग-द्वेष-मोहरूपी पानी पैर्दैन । यस अर्थमा पनि भन्न सक्छौं जबसम्म समाजमा राग, द्वेष, मोहरूपी निर्मुल भएका जनमत तयार हुँदैन तबसम्म समाजमा विभिन्न समस्याहरू श्रृजित भइनै रहनु अस्वाभाविक ठहरिदैन ।

आज व्यक्तिले मातृभूमिको क्रष्णबाट मुक्त हुनको लागि राष्ट्रधात नहुने कार्य गर्नु अकुशल कर्मको पहिचान गरी त्यसबाट बची राष्ट्र, देश, समाजको समस्याबाट पार लगाई विकासको पथमा लम्किनु आजको आवश्यकता हो । यसैमा व्यक्तिको, समाजको, देशको भलो हुन्छ र व्यक्तिको अकुशलकर्मको पहिचानको क्षमता बृद्धि गर्न बुद्धिशिक्षा तै एकमात्र विकल्प भएको सत्य हुन् ।

सबैको कल्यण होस्, सबैको भलो होस्, सबैको मंगल होस् ! ■

बुद्ध-दर्शन

● बुद्ध शास्त्र

मखं मखं जिं वैके छुँ नं !

खालिगु पात्र ज्वनाः व वैच्चन ।

वैरागी मन शून्य चित्तनापं ।

म्वातले जीवनयागु मतिनाय् ।

“थःहे थःम्ह नाथ जीवन ।”

सुनां बी वैगु नाथ जुयाः?

मछास्ये च्वं जि ल्हाःफः वःगुलिं ।

जगयागु न्हचःने व भिक्षुक् जुया ॥

फवना च्वंतले वं मखं सुँ गन ।

पात्रं धाल वैत जगया श्रद्धा मन्हयं ।

त्यूल्यू वःपिं श्रमणपि आपाल नं ।

श्रद्धा न्हचंके मफया ल्याहाँ वन ॥

सत्वया श्रद्धा वैरागी मतिना ।

लोक निवासिया हनाः वनाः ।

मौन मुस्कानया तथागत भावना ।

न्हचाच्चन धौं नं मैत्री करुणा ॥

ब्रेल लिपिमखु लहातं ब्वनेगु,

दृष्टि भ्रमं सुनानं थये फैगु,

आवा मखु लावा मखु खनागु,

तथागतं त्वता बिज्याःगु भावा ॥

हरपल तिम्रो सम्भनामा
पाना-पाना भरी चित्र कोरे
पाना-पाना भरी तथागत सम्भे
पाना-पाना भरी पञ्चशील कण्ठ गरे
तिम्रो खोजीमा
भीर पाखाहरू चंहारे
मरुभूमिको यात्रा गरे
चारधाम सयर गरे
यात्राको क्रममा
ओइलाएको विरुवा मात्र देखें
पानी हाले गोडमेल गरे

निभन लागेको बत्ति देखें
पानस भरी तेल थपे
प्रातः कालमा
मन्दिर पुरे
भुइँ पुरे
घणटी बजाएं
मंगल धून फुके
देशमा शान्ति छाइरहोस् भनेर
एक थुंगा फूल चढाएँ

रमेश धर्ती

राष्ट्रपति राजपक्षको ऐतिहासिक नेपाल भ्रमण

गत २००९ फेब्रुअरीको दोस्रो सातामा श्रीलंकाका राष्ट्रपति महेन्द्र राजपाक्षको मैत्रीपूर्ण नेपाल भ्रमणबाट नेपाल र श्रीलंकाबीचको पुरानो मैत्री सम्बन्धले अभ दुर्घट हुने अवसर पाएको छ ।

नेपाल भगवान् गौतम बुद्धको पवित्र जन्मस्थल लुम्बिनी भएको देशभाएँ बुद्ध-उपदेशलाई पालन गर्ने बौद्ध देशमध्येका एक राष्ट्र श्रीलंका हो । दक्षिण एसियाली सात मुलुकको संगठन सार्कका सदस्य राष्ट्रहरूमा नेपाल र श्रीलंकाबीच बलियो सम्बन्ध कायम हुनुमा बुद्धका उपदेशको प्रभावकारी भूमिका रहेको विश्वास गर्न सकिन्छ । विकासशील दुवै राष्ट्र नेपाल र श्रीलंकाबीच औपचारिकस्तरमा धार्मिक र साँस्कृतिक सम्बन्ध गाँसिएको आधाशताब्दादी पुरा भइसकेको छ । तथापि धार्मिक, साँस्कृतिक र भावनात्मक सम्बन्ध चाहिं शताब्दीयों अघिदेखि कायमै छ । यस अवधिमा दुवै राष्ट्रका सम्बन्ध सुदृढगर्नमा थप्रै बौद्ध विद्वान भिक्षुहरूको उल्लेखनीय योगदान रहेको छ । सरकारीस्तरमा पनि राष्ट्रपति, प्रधानमन्त्रीलगायत मन्त्री एं राजदूतहरूको विशेष योगदान छ । यसबारे संक्षेपमा उल्लेखगर्नु सान्दर्भिक हुने देखिन्छ ।

भगवान् बुद्ध महापरिनिर्वाण हुनुभएको दुइसय वर्षपछि भारतमा सम्राट अशोकको उदयले बुद्धधर्मदर्शन र साँस्कृतिलाई संसारमा फैलाउनमा अत्यन्त ठूलोभूमिका निर्वाह गन्यो । सम्राट अशोकले एकातिर बौद्ध तीर्थस्थलहरूको भ्रमणगर्ने सिलसिलमा लुम्बिनी पत्ता लगाई हिदबुधे जाते साक्षमुनि भगवान् भन्ने अटल वाक्य शिलास्तम्भमा उत्कीर्ण गरिदिए । त्यसको साथसाथै उत्तर भारतमा मात्र प्रचारमा आइरहेको बुद्ध-उपदेशलाई तत्कालीन ताम्रपर्ण द्वीप श्रीलंकामा फैलाउन धर्मदूतकारूपमा आफ्नौ प्रिय छोरा महेन्द्र महास्थविर र छोरी संघमितालाई पठाएपछि यिनीहरूले संसारमा बुद्धधर्मको प्रचारप्रसारको इतिहासमा अग्रणी र अद्वितीय स्थान लियो । श्रीलंकामा तत्कालीन राजा देवानामपियतिष्ठको समयमा भारतबाट नै बुद्धको पवित्र अस्थिधातु पठाइयो । त्यही बेला बुद्धगयाबाट बोधिवृक्ष समेत श्रीलंका पुगेको कुरा इतिहासको विषय हो । तत्पश्चात् त्यही अस्थिधातुको केही अंश अत्यन्त श्रद्धाकासाथ श्रीलंकाबाट नेपाल ल्याएर आनन्दकुटी विहारस्थित श्रीलंका चैत्यमा स्थापित गरिएको भएपनि बुद्धसम्बत २५४३ मा

● केशरी वज्राचार्य

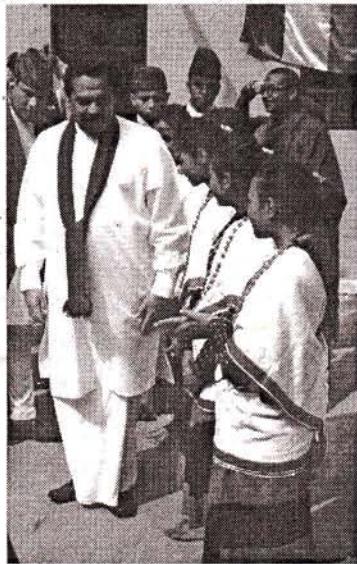
बुद्धजयन्तीका अवसरमा सार्वजनिक दर्शन पूजनपछि चैत्यमा पुनः गर्भस्थगरिएको लगतै अज्ञात अवस्थामा चोरी भएपनि त्यसको केही वर्षमा नै पुनः श्रीलंका सरकारले दुवै राष्ट्रको सरकारीस्तरमा बुद्ध-अस्तिधातु दोस्रो पटक औपचारिक समारोहबीच नेपाललाई हस्तान्तरण गरेको हो । यस कार्यले दुवै देशमा जनताबीच गहिरो आत्मियता बढ्यो ।

त्यसै अर्को घटना प्रसंगअनुसार भिक्षु अमृतानन्द महास्थविरले श्रीलंकाबाट नै बोधिवृक्षको शाखा ल्याउनुभई आनन्दकुटी विहार परिसरमा रोपिएको स्मरणीय छ । यसका साथै आजका केही उल्लेखनीय पूज्य भन्तेहरूबाट बुद्धधर्म अध्ययन पनि श्रीलंकामा भएको सबैलाई ज्ञात भएकै विषय हो । नेपालमा कुनैबेला बुद्धधर्म प्रचारको कारण देश निकाला हुनुभएका भिक्षुहरूलाई पुनः नेपाल फर्काउन भिक्षु अमृतानन्द महास्थविर र नारद महास्थविरहरूको अथक प्रयास रहेकै हो । यी यस्ता ऐतिहासिक घटनाहरूको विश्लेषण र मूल्यांकन भविष्यमा समय समयमा भइरहने नै छ । यहाँ प्रसंगबस चर्चागर्न खोजिएको कुराचाहिं श्रीलंकाका राष्ट्रपति महेन्द्र राजपाक्षको हालै सम्पन्न नेपाल भ्रमणपछि दुवै देशका जनतालाई प्रत्यक्ष लाभपुग्ने र विद्ययमान मैत्री तथा साँस्कृतिक सम्बन्धले विकिसित हुने थपअवसर पाउनेको बारे चर्चा गर्नु बढी सान्दर्भिक देखिन्छ ।

यस पटक नेपाल र श्रीलंकाबीच सीधा हवाई उडान सम्भौता विगत १७ वर्षअगाडि पनि भएको तर कतिपय कारणले गर्दा उडान स्थागितभई नियमित बन्न सकेको थिएन । हाल दुवै मुलुकका तीर्थयात्रीहरूलाई प्रत्यक्ष लाभ पुग्नेगरी पुनः हवाई सम्भौता हुनु आफैमा एउटा राम्रो कदम हो । यो हवाई सम्भौता लुम्बिनिको तीर्थयात्रालाई प्राथमिकता र ध्यानमा राखेर गरिएको हो ।

नेपाल र श्रीलंका दुवै मुलुक लामो समयसम्म आन्तरिक गृह-कलहबाट पीडित मुलुक भएका कारण कैपै शान्तिप्रेमी मानिसहरू सहजदंगले लुम्बिनी तीर्थयात्राबाट वञ्चित थिए । अबका दिनहरूमा यो हवाई सम्भौताले दुवै राष्ट्रका तीर्थयात्रीहरूलाई सहजता प्रदान गर्ने विश्वासगर्न सकिन्छ ।

राष्ट्रपति राजपाक्षको भ्रमण कार्यक्रमअनुसार यसपटक लुम्बिनी दर्शनका लागि जाने कुरा तय थियो । ताकिस्तानमा भएको क्रिकेट खेलका अवसरमा श्रीलंकाली खेलाडीहरूमाथि अवाञ्छित आतंकवादी

हमला भएपछि राष्ट्रपतिको नेपाल भ्रमण एक दिन छोट्याइएको थियो । तर उहाँले स्वदेशतर्फ लाग्नुअगाडि आनन्दकुटी विहार भ्रमण गर्नुभएकोले नेपाली बौद्ध जगतका लागि धेरै हैसला मिल्यो । यसबाट दुबै मुलुकको सांस्कृतिक सम्बन्धको विकासमा थप आयाम प्रदान गरेको छ ।

श्री लं का । ले लुम्बिनीमा निर्माण

गरिरहेको थेरवादी विहार निर्माणाधीन अवस्थामा छ । यसभन्दा अघि नै सरकारले तीर्थयात्रीहरूको सुविधाका लागि यात्री विश्रामगृह निर्माण गरिसकेको छ । तर यसको प्रयोग त्यति प्रभावकारी छैन । श्रीलंकाको निर्माणाधीन लुम्बिनी विहारमा सबैभन्दा दर्शनीय वस्तु बोधिवृक्ष रकेको छ । सबैका लागि आकर्तिगर्ने यो बोधिवृक्षको आफ्नै इतिहास छ । श्रीलंकाको अनुराधपुरमा रहेको बोधिवृक्ष विश्वप्रसिद्ध नै छ । त्यसैगरी अस्तिधातुहरूमा केन्द्रीको दन्तधातु पनि विश्वप्रसिद्ध छ । गतवर्ष उक्त पवित्र दन्तधातुलाई सुरक्षित राख्न बौद्धराष्ट्र थाइल्याण्डका जनताले चन्दा उठाएर स्वर्णाम्राव प्रदान गरेका थिए । यस्ता पवित्र ऐतिहासिक वस्तुहरूको सुरक्षा संरक्षणमा श्रीलंका जतिकै अन्य राष्ट्रमा थाइल्याण्ड, म्यानमार, चीन, मझेलिया, आदि राष्ट्रहरू निकै अगाडि छन् । तर नेपालले केही गर्न सकिएको छैन । लुम्बिनीमा सम्पन्न विश्वबौद्ध सम्मेलनको उपलब्धिका रूपमा निर्णय भएअनुसार केही होलाकी भनी आशा पलाएको भएपनि अबौद्धहरूको चड्गुलमा परेर मुखमा आएको गाँस पनि निल्नु न ओकल्नु भएको छ । कागलाई बेल पाक्यो हर्ष न विस्मातहै भएको छ । बुद्धको नाम जेपेर व्यापारगर्ने र अबौद्धहरूले बुद्धको नाम बेचेर आफ्नै आँखाअगाडि मनपरीगर्दा पनि चुप लागेर बस्ने केहीगर्न नसक्ने हुतिहाराहरूले लुम्बिनीको अस्तित्वलाई संसारमा कसरी चिनाउने ? वास्तविक लुम्बिनी त उडिसामा छ भनी भारतीय अबौद्धहरूले गरेको दुस्र्यासलाई बल मिल्नेगरी त्यहाँ नेपाली भ्रमण टोली गएर छानविन गर्नुपर्छ भन्ने हिम्मत गर्ने दुष्ट मनोवृत्तिका मानिसले बुद्धको नाममा निर्लज्ज दुष्ट्याइ गरिरहेंदा पनि त्यस्ता मानिसलाई चिन्न नसक्ने र गलहत्याएर आफ्नो हक्क लिन नसक्ने बौद्धहरूलाई के भन्ने ? के नेपाली

बौद्धहरू त्यति कमजोर भए त ? आज मुलुकका सभासदहरू आफ्नो पहिचान र अस्तित्व स्थापितगरी देखाउन संविधानमा आफ्नो हक सुरक्षितगर्न आन्देलित छन् । हिन्दू धर्मनिरपेक्ष संविधानको विरुद्ध खुलेआम नारा लगाइरहेका छन् । बौद्धहरू मुसाको दुलोभित्र छन् ? अहिलेसम्म कुनै क्षेत्रीय वा राष्ट्रिय सम्मेलनगरी बौद्धहरूले भोग्नु परेको थिचोमिचो र भोग्नु परेको पीडा बारे कहिं कतै चर्चासम्म छैन । बौद्ध संघसंस्थाहरू अफै पनि निंद्राबाट बिउँझिएका छैनन् । गर्नसक्ने र आँट भएका बुद्धिजीविहरूले यस्ता ज्वलन्त समस्यामा एकलो लडाइँ लइनु परेको छ । गर्नसक्नेको खुट्टा ताने मनोवृत्ती रहेसम्म बौद्धहरूको सामूहिक भलो हुने छाँट छैन । सायद नेपाली बौद्धहरूमा बुद्धको सही पहिचान र ज्ञानको अभाव देखिन्छ । बुद्ध नेपालमा जन्मिएका थिए भन्ने एकोहोरो राग अपनाएर नाक घोक्याएर भजन गाएर हिंड्ने बौद्ध जगतलाई नेतृत्व दिने नाममा गठित संघसंस्थाहरू कानमा तेल र आँखामा पटिट बाँधेर अन्धोले हात्ती छामेहै बुद्धको नाममा भजन जपना बाहेक केहीगर्न सकिएको छैन । यो विडम्बना नै हो । बुद्ध परिवर्तनको सम्बाहक हो । भूट र बेइमानहरूको शत्रु हो । यसलाई नेपाल बाहेक अन्य बौद्ध राष्ट्रहरूले राम्रोसँग बुझेका छन् ।

। राष्ट्रिय एकताको मूलमन्त्र बुद्धको उपदेशमा छ । हिंसा द्वेष हटाउने मन्त्र हामीले पनि शिक्षा लिनुपर्ने बेला आएको छ । मैले पनि केही वर्षअगाडि श्रीलंकाको यात्रागर्ने अवसर पाएको थिएँ । त्यहाँका प्रसिद्धबौद्धस्थलहरूको दर्शनगर्ने सुअवसर पाएँ । जनतामा बुद्ध-उपदेशप्रति जुन किसिमको भावना र श्रद्धा मैले पाएँ सायद हामी नेपाली बौद्धहरूमा त्यति छैद्छैन । हामीले एउटा के कुरा बुझ्नुपर्दछ भन्ने संसारका बौद्धहरूले बुद्ध आफ्नो देशमा नजन्मेकै भएपनि ज्ञानको खातिर बुद्धधर्म अपनाएका छन् । जीवनलाई सुखी बनाउन बुद्ध-उपदेशमा विश्वास गरेका हुन् । नेपाली अबौद्धहरूले जस्तो ढोंगी भएर कदापि होइन । अन्य मुलुकका बौद्धहरूलाई लुम्बिनी जहाँ रहेपनि कुनै फरक छैन । आखिर चारवटा बौद्ध तीर्थस्थलमध्ये कुन महत्वपूर्ण भन्ने विवाद कर्तै छैन । चारमध्ये तीन भारतमा परेको छ । त्यहाँ ती स्थलहरूको जति उच्चकदर छ नेपालमा लुम्बिनीको नाममा दोहनगर्नु बाहेक केही छैन । श्रद्धावान विश्वका बौद्धहरूको मनमा लुम्बिनीप्रति जुन श्रद्धाभाव छ त्यसलाई हामीले पनि आत्मसात गर्नसिक्नुपरेको छ ।

नेपाल र श्रीलंकाबीचको पुरानो मैत्री सम्बन्धको विकासमा बुद्धधर्म सांस्कृतिको ऐतिहासिक पवित्र वस्तुहरूको आदान-प्रदानको मैत्री सम्बन्धलाई भविष्यमा पनि यसरी नै बढोत्तर मिलिरहने आशा गरौ । राष्ट्रपति महेन्द्र राजपक्षको भ्रमण ऐतिहासिक बनेको छ । ■

विरागी दर्शन व सौन्दर्यात्मक आस्वादन ।

भगवान् बुद्धयागु दर्शन दुःख केन्द्रित याना व
दुःखं सदाकालिकगु मुक्तिया लू क्यनिगु छगू मार्ग
दर्शन खः । उकें हे छगू सन्दर्भय् भगवान् बुद्धयाके
ध्व लोक छुकी प्रतिष्ठित जुयाच्वन धकाः न्यंगु
न्ह्यः सयात बुद्धं “दुख्वे लोको पतिटिरुतो”^{१)} अर्थात् ध्व
लोक दुःख्य् प्रतिष्ठित जुयाच्वंगु धकाः लिसः
वियाविज्याः गु खः । उकें बुद्धर्म धैगु दुःख केन्द्रयाना
याः गु गम्भीरगु अनुसन्धानया प्रतिफल खः । सिद्धार्थ
कुमारं थुकियासम्बन्धी याः गु अनुसन्धानया बारे
दीर्घच्वाया माजिभमनिकाय् पासिरासि^{२)} सूत्र व संगारव सूत्रे
उल्लेख जुयाच्वंगु दु । ध्व सिद्धार्थ कुमारं बुद्धत्व लाभ यासे बोध
याना विज्याः गु चतुरार्थसत्यअन्तर्गत दुःखया विषयले “आर्य सत्य”
आधारे पटिच्वसमुप्पादयात केन्द्रयाना विस्तार याना विज्याः गु
गम्भीरगु व्याख्या खः । तर दुःखया बारे परीक्षण निरीक्षण याना
दुःखया विषयले हे कना विज्याः गु धर्म जुया बुद्धर्म छगू मानव
अभिवृद्धियात बाधा याइगु नकारात्मक शिक्षां जायाच्वंगु जीवन-
दर्शन मखु । ध्व छगू दुःखं मुक्त जुया निरामिश सन्तुष्टि व परम
स्वतन्त्रगु मानसिक आनन्दया अनुभूति प्राप्त याना कायेया लागी
माः गु शिक्षा आदान यायेगु स्वतन्त्र जीवन-दर्शन खः । थुकेयात हे
विरागी दर्शन धका धाई । राग द्वेष मोहं मुक्तम्ह विरागीम्ह व्यक्तिं
लोक्य स्वभाविक यथार्थनापं वास्तविक सुन्दरतायात विरागीं मनं
आस्वादन याई ।

छम्ह पृथगजन व्यक्तिं व विरागी आर्य व्यक्तिं विश्वय् च्वंगु
सौन्दर्यात्मक वस्तुयात अनुभूति याना काइगु यक्व पाः । धम्मपदे
ध्व विपरीत स्वभावया बारे थथे उल्लेख जुयाच्वंगु दु^{३)}

रमणीयानि अरञ्जानी-यथं न रमती जनो ।

बीतरागा रमेस्सन्ति - न तं काम गवेसिनो ॥

अर्थात् बाँ बाँलागु जंगले पञ्चकाम गुण्य आशक्त जुयाच्वंपि

च्वने छुइ मखु केवल बीतरागी जुयाच्वंपि जक च्वने
छुइ । बाँ बाँलागु स्वाँ सिमा भंग पक्षिपाखे शोभायमान
जुयाच्वंगु जंगले पृथगजन मनूत पञ्चकामे आशक्त
जुया जंगलया सौन्दर्ययात रागिकमनं आस्वादन याई ।
तर विरागी आर्य व्यक्तिं व हे सौन्दर्ययात विरागी मनं
आस्वादन याई । पञ्चकाम वस्तुले भुले जुया लोक्य
च्वंगु सौन्दर्यात्मक वस्तुया आश्वादन काः वनी बले
मने राग, द्वेष आदि कलेशः ब्लना केवल अध्यात्मक
अशुद्धिवाहेक शुद्धिकरण जुइ मखु । बुद्धयागु उपदेश
आध्यात्मक सुद्धिकरण जुइगुकथं बाह्य लोक्य च्वंगु सुन्दरतायात
खंके माः धैगु खः । गुबले न बुद्धं विश्वय् च्वंगु हरेक सौन्दर्यात्मक
वस्तुत मने काम आशक्ति ब्लना वैगु साधन खः धका भौतिक
लोके च्वंगु सौन्दर्ययात च्वच्छाया विमज्या । तर व हे विचित्रगु
सौन्दर्यात्मक वस्तुद्वारा मनूतयेगु मने उत्पन्न जुइगु मनोभावना
यात हे काम आशक्ति खः धकाः अंगुतरनिकाये निब्बेधिक सूत्रे
देशना याना विज्याः गु दु^{४)} ।

संकप्प रागो पुरिस्स कामो ।

ने ते कामा यानि चित्तानि लोके ॥

तिट्ठन्ति चित्तानि तथेव लोके ।

अथेत्थ धीरा विनयन्ति छन्दन्ति ॥

भौतिकवादी दृष्टिकोणं व बुद्धर्मयागु दृष्टिकोणं सौन्दर्ययात
अनुभूति याना काइगु विधिया विच्य् परस्पर भिन्नता खने दु ।
गुलि गुलि अभ्यन्तरिक मने रागिक भावना ब्लना वइ उलि उलि
हे बाह्य सौन्दर्ययात भौतिकवादीपिसं बाँला धकाः भाः पिया नाला
क्याच्वनी । तर आर्य श्रावकपिसं निक्लेशी मनं बाह्य सौन्दर्ययात
आस्वादन यानाच्वनी । खंगु बाँलागु दर्शनयात खंगु भात्रंजक
सोचेयायेगु बाहेक निमित्तग्राही जुइमखु । तर पृथगजन मनं व हे
बाँलागु दर्शनयात स्वया वेदना (सुख, दुःख, उपेक्खा), संज्ञा (

१) वज्राचार्य, दुण्डबहादुर (अनु), सं.नि.वीरपूर्ण पुस्तक संग्रहालय, गा:बहाल, १११, प.प्र ६

२) वज्राचार्य दुण्डबहादुर (अनु), म.नि.वीरपूर्ण पुस्तक संग्रहालय गा:बहाल

३) ऐजन पृ- ५४१

४) अमृतानन्द, भिक्षु, धम्मपद, आनन्दकुटी विहार गुठी स्वयम्भू १९८१ पृ-११४

५) अ.नि महावरगो निब्बेधिक सूत्र, विपश्यना विशोधन विन्यास, इगतपुरी, १९९८, पृ-११४

स्वभावअनुसारं महसिकेगु), वितक्क (अभ्यन्तरिक चित्ते बाँम्ला, भिं, मध्मिं इत्यादिरूपं तर्कवितर्क यायेगु स्वभाव) पपञ्च (जि, जिगु जिगु आत्मा धका ग्रहण यायेगु) स्वभाव दयावइ। थुकिया परिणामस्वरूप पृथगजन मने लोभ, द्वेष, मोह, मान, ईर्ष्या आदि क्लेश वृद्धि जुयावइ। पृथगजन मनूयागु सौन्दर्यमय सुखानुभूति रङ्गी विरङ्गी चस्मा तथा बाह्य लोकयात स्वयेगु थें च्वं। यथाभूत ज्ञान प्राप्त याः मह आर्यश्रावकया मने बाह्य सौन्दर्य-दर्शन यानाः मने न आशक्ति हे जुइ न मने राग, द्वेष, मोह इत्यादि क्लेश हे उत्पन्न जुइ। केवल सौन्दर्यात बाँला धका भा:पिया प्रशंसा यायेगु बाहेक बाँला धका: बस्तुप्रति आशक्त जुइगु आर्यश्रावकपिनिगु शीलमय प्रतिपदा मखु।

बुद्धधर्म सौन्दर्यात्मक भावनायात बहिष्कार यानाः केवल दुःखयागु बारे जक शिक्षा बिइगु नास्तिकवादी तथा अन्तवादी-दर्शन मखु। पाश्चात्य भौतिकवादी दार्शनिकपिन्सं बुद्धधर्मयात मानव चित्त-सन्तती नकारात्मक सोचयात जक ब्लंकीगु धर्म खः धका धाइगु छगू दुःखद् कारण खः। स्पीरो धैम्ह दार्शनिकयागु धापूकथं बुद्धधर्म धैगु सम्पुर्ण मानव वर्ग हे निष्क्रिय याइगु धर्म खः। कार्ल मार्क्स्यागु परिभाषाकथं धर्म धैगु हे मनूयत्त काल्पनिक भ्रमय् लाका तइगु गजि (अफिम) समान खः। थथे विविध विद्वत्पिनिगु धापूयात स्वये बले यथार्थवादी धर्म अनुयायीपिन्त छगू प्रश्न उत्पन्न जुइ कि मानव उन्नति व अभिवृद्धि धैगु छु खः? भौतिकवादीपिन्सं धाइगुअनुसार भौतिक अभिवृद्धियात हे फीसं नं मिखा तिसिनाः स्वीकार यायेगु लाकि? तर बौद्धदर्शनकथं थुकियात हे अन्तवादी दर्शन धका धाइ। बुद्धयागु उदाहरणं हे धायेगु खःसा थुज्वःगु मतवादीपि छ्वगः मिखा कांम्ह मनू समान खः। भौतिक उन्नतिनापं आध्यात्मिक उन्नति नं छ्यला वने फत धा:सा थुकियात हे धात्येयागु संवर्द्धन धका धाइ।

भौतिक संवर्द्धनया कारणं हे विश्वे सौन्दर्य सिद्धान्त निर्माण जुइ। थव सौन्दर्यायात रागिकमनं आस्वादन यानावन धा:सा थुकिया परिणाम आध्यात्मिक परिहानि जुइ। तर थुकियात वैराग्यभावं आस्वादन यानाः चित्त एकाग्रयाना वनेमाः धैगु बौद्ध सौन्दर्य सिद्धान्तया अवधारणा खः। उकिं बुद्धनं सौन्दर्य सिद्धान्तयात आस्वादन याना बिज्यात तंर वैराग्य मनं। छम्ह सौन्दर्यवादी कलाकारयागु सौन्दर्यात्मक भावनायात नं प्रशंसा याना बिज्यात। पञ्चसिख धैम्ह वीणावादक वया थथे बुद्धया न्हयःने थःगु मनोभावना प्रकट यात।

“गन्धर्व देवराजयात नमस्कार यानाच्वना गुरुसिगु कारणं याना आनन्ददायी छ्यथे जाःमह जन्म जुल ।”

“तानोम्हेसित फे थें, लः त्वने पित्याम्हेसित लः थें अरहन्तयात धर्मथे जिं छन्त माया यानाच्वना,” “शाक्यपुत्र प्रज्ञावान बुद्ध स्मृतिमान जुया अमृतगु धर्मयात माला च्वये, सूर्यसमान शरीरं दुम्ह छ्वन्त जिं मालाच्वना” “सम्बोधि लाभं सिद्धार्थ गुलि खुसी जुल छ दत धा:सा जिनं उलि हे खुसी जुइ” थव गन्धर्वया म्हचाय देवकन्यायागु बारे पञ्चसिख धयाम्ह वीणावादकया मने उत्पन्न जूगु सौन्दर्यात्मक भावना खः। थव गायनं लिपा भगवान् बुद्ध छम्ह नामिम्ह सौन्दर्यवादी संगीतज्ञये “पञ्चसिख, छंगु वीणानापं स्वर नं, छंगु स्वरनापं वीणावादन नं तसकं हे मिले जू। थव मे गुबले च्वयागु धका सौन्दर्यात्मक भावनाप्रति तसकं उत्सुक लीलां न्यना बिज्यात। बुद्ध गुलि सौन्दर्य हितवादी व्यक्ति खः धैगु ख्यात थुलिसिया अपो उदाहरण माली मखु थें च्वं।

क्रमश.....

निबन्ध प्रतियोगिता बारे सुचना

यही आउँदो बैशाख १९ गते शनिवारका दिन २५५३ औ बुद्धपूर्णिमाको उपलक्षमा हुन लागेको बौद्ध निबन्ध प्रतियोगिता, बुद्धजयन्ती समारोह समितिको आयोजना, अमृत बौद्ध परियत्तिको संयोजन तथा व्यवस्थापनमा उपत्यकाव्यापी निवन्ध प्रतियोगिताको आयोजना गर्न लागेको सहर्ष जानकारी गराउन चाहन्छौं।

साथै उक्त प्रतियोगितामा सहभागिता जनाउन सम्बन्धित उपत्यकाका सबै नेपाल बौद्ध परियत्ति केन्द्रहरूमा पत्राचार गरिसकेको र कुनै कारणबस पत्र प्राप्त नभएमा यथा शिघ्र सम्पर्क रग्न अनुरोध गर्दछौं।

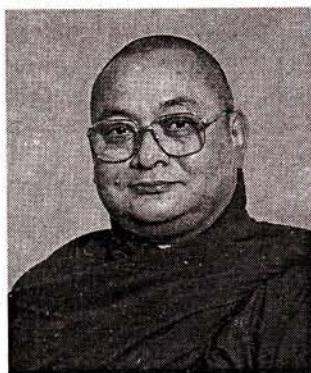
सम्पर्कको लागि :

फोन: ४२७९४२०

email: anandakutivihar@ntc.net.np

६) वज्राचार्य, दुण्डबहादुर, दीघनिकाय, सककपञ्च सूत, वीरपूर्ण पुस्तक संग्रहालय, गा:बहाल, वि.सं. २०५६ पृ-३३३

VEN. BHIKSHU JNANAPURNIK

Date of birth
: 21st Nov, 1939
Place of birth
: Tansen Taksar,
Palpa District, Lumbini
Zone, Western Nepal
Father's name
: Mr. Surya Lal
Shakya
Mother's name
: Mrs. Chandra

Family name : Maya Shakya
Grandfather : Heera Lal Shakya
Grandmother : Motiraj Shakya
Grandmother : Lal Kumari Shakya

Education:

- Childhood education at home. Completion of 4-year course from Sheel Pathshala, at Mahachaitya Vihara located at Taksar, Tansen in Palpa.
- Studied Buddhist education and Pali language under the care of Bhikshu Buddhaghosh Mahasthavira from 11 to 15 years of age
- Visited Myanmar at the age of 16, received Shramanera ordination on 15th August 1955.

Preceptor:

- Aggamahapandita Vijjalankara Sayadaw Bhadanta U. Visuddhabhivamsa Mahathero

Place of ordination:

- Jambudeep Kyaung Chaung, Kaba-Aye, Yangon, Myanmar

Shramanera Name:

- Samanera Nanapunni (Shramanera Jnanapurnik) Appeared in the Pali subject examination of Buddhism conducted by the Government of Myanmar.

1. In 3-year semester-wise examination and also in Shakya Sinha

2. Shramanera examination passed in first division

Place of study :

- Shwewawing Kyaung, Myataung Taik, Mandalay (West)

High ordination for full Bhikkhuhood:

- On 12th April, 1959.

Preceptor:

- Abhidhaja Maharattha Guru Aggamahapandit

Masoeying Sayadaw U. Suriyabhivamsa
Mahathero

Place of ordination:

- Mahakhandha Sima, Kaba-Aye, Yangon, Myanmar.

Bhikkhu Name:

- BHIKKHU NANAPUNNIKA (VEN. BHIKSHU JNANAPURNIK)

Sponsored by:

- Assistant Director General of Commercial Audit U Yu Kyi and Sister Daw Kyin Aye, Myanmar
- In 1963, Pali University, run by the government of Myanmar, received the degree of "Sasanadhaja Dhammadariya"

Place of study:

- Visuddharama Nava Pali Takkasila, Nandawan Lan, Bahan, Yangon, Myanmar.

Assignment in Myanmar:

Assigned as a teacher of Pali subject at Vijjalankara Kyaung Taik, Saipan, Mandalay (West). Taught to introduce Sanskrit language. Involved from 1964 to 1966 in preparing the Government Level Pali-Burmese World Dictionary Script, published by Buddha Sasana Council, Kaba-Aye, Yangon, Myanmar

- In July 1966, visited India and joined the Sanskrit study at Varanaseya Sanskrit University, Varansai
- In 1967, passed the diploma course in Sanskrit from Varanaseya Sanskrit University
- In 1967, returned to Nepal for medical treatment
- In 1971, passed the S.L.C. examination
- In 1974, passed the I.A. examination

Renovated Manimandapa Mahavihara, Patan, and constructed new Vihara.

- In 1976, constructed Veluvanarama Vihara at Thecho (Chapagaon) village
- In 1977, passed B.A. examination.
- In 1978, joined M.A. course
- In 1979, left for foreign country after completion of one year National Development Service Course.

Participation in Conferences:

- In 1979 attended the 5th Asian Buddhist

- Conference for Peace at Ullanbator, Mongolia, representing Nepal
- Nominated as Executive Member - From 1979 to 1982, engaged for holy services at West Midlands Buddhist Center, Birmingham, England
- In 1981, served as an interpreter of Myanmar's world renowned Vipassana Meditation Master Aggamahapandita Mahashi Sayadaw Ashin Sobhana Mahathero during his visit to Nepal and India as part of his Dhammaduta Mission
- In 1982, represented Nepal at the World Peace Conference held at Moscow, which was participated by 93 countries
- In 1982, represented Nepal at the 6th Asian Buddhist Conference for Peace at Ullanbator, Mongolia

Travel and Dhamma Service:

- In 1982 to end of 1983, visited USA and worked as Incharge of Buddhist Temple in Nashville, Tennessee, for 11 months
- In 1982, visited France and Germany
- Between 1984 – 1988, special duty for Dhammaduta Mission (Messenger of Buddhist teaching) and toured Myanmar 5 times, Thailand-5, Malaysia-4, Singapor- 4, Australia-3, England -, Germany-2 and USA-4 to spread the light of Buddhism.
- In 1992, visited Japan, Singapore, and Malaysia.
- Nov. 1998, visited Sri Lanka and attended the World Buddhist Conference.
- Regular visits to Malaysia and Singapore for meditation retreat and classes for Malaysian devotees once in a year for two months.
- In June 2005, visited Indonesia for meditation retreat.

Name of countries visited:

- Myanmar, Thailand, Malaysia, Singapore, Japan, Australia, England, France, Germany, USA, USSR, Mongolia, Siberia, India, Sri Lanka, etc.

Other Religious Services:

- In 1984, established the Vishwa Shanti Vihara at Min Bhawan, Nayn Baneshwar, Kathmandu.
- From 1984 to 1989, organized Vipassana Meditation Camps at different places of Nepal by inviting renowned Gurus of Vipassana Meditation from Myanmar.
- Involved actively as a promoter for the establishment, construction, management of the

- International Buddhist Meditation Center at Shankhamol, Kathmandu
- From 1989, preached Buddhism to new bhikkhus and shramaneras and other devotees at Vishwa Shanti Vihara, Kathmandu, regularly once a week. Conducted meditation and talk programmes each Saturday. Conducted classes for Abhidhamma run regularly at the Vihara.
- Since 1973, started translation and publication of books. Total number so far – 46.

POSTS:

Co-Registrar Dharmanushasaka (Patron)

- Nepal Buddhist Pariyatti Education, Nepal
- Young Men's Buddhist Association, Nepal
- Buddhist Women's Association, Nepal
- Abhidhamma Study Society, Nepal

Religious advisor

- The International Buddhist Meditation Center at Sankhamol, Kathmandu

Adviser and life member

- Dharmodaya Sabha, Nepal
- Buddhist Communication Center, Patan

Ex- Member and adviser

- Lumbini Development Trust, Nepal

Founder Organizer

- Vishwa Shanti Vihar and
- Vishwa Shanti Bauddha Shikshalaya, Kathmandu

Ex-Vice President

- 1 All Nepal Bhikku Associaiton

AWARDS:

1. The title of Master of Meditation "Kammathanacariya" Mahasi Sasana Yeiktha, Yangon, Myanmar and appointed as one of the Ovadacariya's from abroad
2. *Shrestha Sirapa*: The Literary Decoration from the Academy, Chosapasa, for the book "Yomha Mhyaye" (*Beloved Daughter*) in Nepal Bhasa
3. Letters of felicitation and honour from Many Buddhist Viharas and various Buddhist Society and Organizations of Nepal.
4. Agga Maha Saddhammajotikadhaja title conferred by the Govt. of Union of Myanmar, (on 8th March 2001)
5. *Ratnawat Sirapa*: conferred by Jnanamala Bhajan Khala:, Swayambhu.
6. *Dharma Bahadur Dhakhwa Kalyan Kosh Sirapa*: (1996). ■

बौद्ध गतिविधि

आनन्दकुटी विहारमा बुद्धपूजा सम्पन्न

फागुन २८, काठमाडौं।

माथ पूर्णिमाको अवसरमा आनन्दकुटी विहारमा बुद्धपूजा, धर्मदेशना सम्पन्न भयो । विहारका सचिव भिक्षु धर्ममूर्ति महास्थविरले बुद्धपूजा तथा पञ्चशील प्रदान गर्नुभएको उक्त कार्यक्रममा श्रीलंकाबाट अध्ययन गरेर फर्किनुभएका भिक्षु अशोकले धर्मदेशना गर्नुभएको थियो ।

स्मृति स्तुप शिलान्यास

फागुन ९, लुम्बिनी ।

लुम्बिनीइ जापानया बौद्ध संस्था A.A.E.N. मित्र ओसाकाया संस्थापक अध्यक्ष भिक्षु नाकानिसिपाखो स्मृति स्तुप शिलान्यास यानाबिज्यात । उगु ज्याइव सः नेपा: या संघउपनायक भिक्षु अश्वघोष महास्थविर, लुम्बिनी विकासकोषया सचिव भिक्षु कर्मासङ्गो, पुरातत्वविद् बसन्त बिदारी, बर्मा, थाइल्याण्ड, चीन, श्रीलंका आदि महायान बौद्ध विहारया भिक्षुपिलगायत धर्मोदयसभा लुम्बिनीया पदाधिकारी वर्गपिनिगु उपस्थिति दुगु खः ।

करिव द लाख दाम निर्माण जुझ्गु उगु स्तुप २०६६ साल फागुन महिना दुने विधिवत समुद्घाटन जुझ्गु बुखं प्राप्त जूगु दु ।

बौद्ध उपासक प्रेममान शाक्यको द४ औं जन्म-उत्सव

फागुन २८, पाल्पा ।

उपत्यकाबाहिर रहेर बुद्धधर्म प्रचारप्रसार गर्दै आउनुभएका उपासक प्रेममान शाक्यको द४ औं जन्मोत्सवको उपलक्ष्यमा धार्मिक कार्यक्रमको आयोजना गरियो । काठमाडौंबाट आचार्य भिक्षु कुमार काश्यप महास्थविर, भिक्षु अस्सजि, श्रा. नारद, अ. संघवती तथा पाल्पामा नै बस्नुहो भिक्षु धम्मज्योति, अनागारिकाहरू तथा उपासक उपासिकाहरूको उपस्थिति रहेको उक्त कार्यक्रमा बुद्धपूजा, शीलप्रार्थना, ज्ञानमाला भजन, धर्मदेशनालगायतका कार्यक्रम सम्पन्न भएको छ ।

पाल्पाली बौद्ध संघसंसासित आबद्ध प्रेममान शाक्य, श्री भगवान बुद्ध गुठी, तानसेन, का निर्वत्मान अध्यक्ष तथा ज्ञानमाला संघ, आनन्द विहारका संस्थापक सचिव हुनुहन्छ ।

आनन्दकुटी विहारमा श्रीलंकाली मन्त्री

चैत्र १०, काडमाडौं

श्रीलंकाका निर्माण तथा विकास मन्त्री राजित सेनारत्नले स्वयमभूस्थित आनन्दकुटी विहारमा बुद्धपूजा तथा परित्राण श्रवण गर्नुभएको छ । विहार प्रमुख भिक्षु कुमार काश्यप महास्थविरले

शील प्रदान गर्नुभएको सो अवसरमा श्रीलंका र नेपालबीच धार्मिक सम्बन्ध अझ दिगो गर्ने बारे छलफल भएको थियो । सो अवसरमा नेपालका लागि श्रीलंकाली महामाहिम राजदूतको सहभागिता रहेको थियो ।

अब पालो युवा पिंडीको

चैत्र १२ गते ।

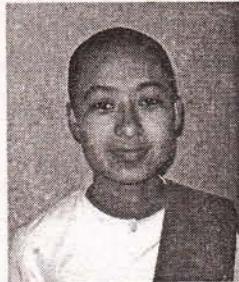
अखिल नेपाल भिक्षु महासंघका निर्वत्मान अध्यक्ष एवम् वर्तमान आनन्दकुटी विहारका प्रमुख भिक्षु कुमारकाश्यप महास्थविरले नेपालको थेरवाद बुद्धशासन सुदृढ र सबल पार्नका लागि युवा भिक्षुहरू नै जोडतोडले लाग्नुपर्ने र अब युवा पिंडीका भिक्षुहरूको पालो भएको कुरा बताउनुभएको छ ।

उहाँले यो कुरा नेपाली थेरवादी बुद्धशासनिक क्षेत्रमा युवा भिक्षुहरूले खेलनसक्ने भूमिका विषयक नेपालको ऐतिहासिक विहार आनन्दकुटी विहारमा सम्पन्न युवा भिक्षुहरूको एक अन्तर्किया कार्यक्रमबीच व्यक्तगर्नुभएको हो । उहाँले आफ्नो युवाकालमा गर्नसक्ने शासनिक कार्य गरिसकेको समेत उल्लेख गर्नुभएको थियो । आफूलाई निर्वाचित जीवन बिताउन बाध्य पारिएको राणाकाललाई स्मरण गर्दै युवा शक्तिलाई उचित स्थानमा सदुपयोग गर्नका लागि आह्वान पनि गर्नुभएको थियो ।

त्यसै नै वर्तमान अखिल नेपाल भिक्षु महासंघका सचिव भिक्षु धर्ममूर्तिले नेपाली बुद्धशासनिक क्षेत्रलाई अझै विराट रूपमा फैलाउनका लागि युवाहरूले नै योगदान गर्नसक्ने कुरा बताउनुभयो । युवाहरूको एउटा सञ्जालको निर्माण गरी रचनात्मक रूपमा श्रेद्धे अग्रज भन्तेहरूको प्रेरणा र अनुशासनमा अगाडि बढन उहाँले हौसला प्रदान गर्नुभयो । वर्तमान नेपाल धर्मनिरपेक्ष भइसकेको हुनाले यस चुनौतिलाई केवल युवा भिक्षुहरूले मात्र थेरन सक्ने कुरा पनि उहाँले बताउनुभयो साथै गलत मार्गबाट त्यतिकै सजग रहन उहाँले सर्तर करहनका लागि पनि बताउनुभयो ।

अखिल नेपाल भिक्षु महासंघका सहसचिव भिक्षु राहुल महास्थविरले यसखाले युवा भेलाको आवश्यक रहेको कुरा उल्लेख गर्नुभयो । आपसी सहयोग र समझदारीबाट मात्र अगाडि बढनसक्ने हुनाले नेपाली युवा भिक्षुहरूले यो सिद्धान्तलाई छोड्न निमिल्ने कुरा उहाँले सप्त पार्नुभयो ।

अखिल नेपाल भिक्षु महासंघका निर्वत्मान सचिव एवम् आनन्दभूमि बौद्ध मासिकका सम्पादक भिक्षु कोण्डन्यले युवाशक्ति आवश्यक भएको तर अग्रजहरूको निर्देशन पनि त्यतिकै आवश्यक भएको कुरा बताउनुभयो । नेपालको बुद्धधर्म विकासका लागि थेरवादी भिक्षुहरूको सर्वोच्च संगठन भएका हुनाले प्रकृयागत रूपमा आगाडि बढनु पर्ने यदि युवा भिक्षुहरूले संगठन खोल्न

बोर्ड प्रथम अनागारिका खेमा

चाहेमा पनि त्यस संगठनसँग समानान्तर हुने गरी खोल्न नहुने कुरामा उहाँले जोड दिनुभयो । यदि

यस्तो भएमा नेपालको थेरवादी बुद्धशासन नै धरापमा पर्नसक्ने कुरा

उहाँले बताउनुभयो । त्यस्तै चारूमति बुद्धिस्ट मिसनका अध्यक्ष भिक्षु

तपस्सीधम्मले बुद्धर्थमका सम्पूर्ण

सम्प्रदायलाई समेटी, आपसी सहयोग

र सद्भाव अंगाली अगाडि बदनका लागि आह्वान गर्नुभयो ।

उक्त सभाको स्वागत युवा भिक्षुहरूको तदर्थ समितिका संयोजक भिक्षु पञ्चारत्नले गर्नुभएको थियो भने भिक्षु जनकले नेपालको थेरवादी बुद्धशासनिक अभिभृदि र विकासका लागि युवा भिक्षुहरूको भूमिका विषयक कार्यपत्र प्रस्तुत गर्नुभएको थियो । कार्यक्रममा दिइएको सुझावहरूको निचोड भिक्षु पियदस्तीले सुनाउनुभएको थियो भने अन्तमा भिक्षु अस्सजीले धन्यवाद ज्ञापन गर्नुभएको थियो र कार्यक्रम भिक्षु पदमले सञ्चालन गर्नुभएको थियो ।

बौद्ध परियति शिक्षाको परीक्षाफल प्रकाशित

चैत्र १६, काठमाडौं

अखिल नेपाल भिक्षु महासंघद्वारा संचालित नेपाल बौद्ध परियति शिक्षाको बु.सं.२५५२ मा लिएको परीक्षाको परीक्षाफल

नविकरण गर्ने बारे सूचना !!!

नेपालको पहिलो ऐतिहासिक बौद्ध मासिक आनन्द भूमि पत्रिकाको वार्षिक ग्राहक अवधि सकिएका ग्राहक महानुभावले नविकरण गर्नु हुन हार्दिक अनुरोध गर्दछौं ।

सम्पर्कको लागि :-

काठमाडौं- आनन्द कुटी विहार स्वयम्भू बुद्धजयन्ती समारोह समिति / श्रीघङ्गानमाला भजन / ललितपुर- भिक्षु पञ्चारत्न / सुमंगल विहार, भिक्षु चन्दिमो, वेलुवनाराम / भिक्षु गौतम श्रीघङ्ग विहार / अनगारिका ईन्द्रावती, धर्मकिर्ति विहार, नःघल / बीणा कसाकार, बौद्ध महिला संघ, नेपाल / गणेश माया महर्जन, बलम्बु / प्रदिप शाक्य, पवन कुमार तुलाधर, राजमती सफू धुकू थायमदु, धोषक प्रदिप शाक्य / हेराकाजी सुजिकार, नागबाहा / राम शाक्य, मणिमण्डप महाविहार, / अ. ज्ञानवती, भास्सरा स्कूल, पूर्णचण्डी / सरिता अवाले गवाँको / शाक्य वाच शप-बनेपा / भक्तपुर- रामकृष्ण वैद्य, गणेशमान श्रेष्ठ, मुनि विहार / संघरत्न शाक्य, खौमा / तीर्थराज वज्राचार्य, मिनिबस पार्क / लुम्बिनी- भिक्षु मैत्री महास्थविर / बुटवल- नरेश वज्राचार्य / सुश्री विद्यादेवी शाक्य / भैरहवा- सुवर्णमुनि शाक्य / बनेपा- शाक्य वाच सेन्टर / पाल्या- सर्जुवर्जाचार्य / पोखरा- उत्तममान बुद्धाचार्य / बेनी, म्याग्दी- याम शाक्य / बागलुङ- कृष्णप्रसाद शाक्य / नारायणगढ- शेखर शाक्य / वीरगञ्ज- चक्रबहादुर शाक्य / विराटनगर- मोहनप्रसाद शाक्य / धरान- नीलकुमारी शाक्य / धनगढी- प्रेमकुमारी तुलाधर / हेटौडा- गौतमराज शाक्य, पवन शाक्य / गोरखा- मोहनरत्न शाक्य / लमजुङ- विजयबहादुर गुरुङ / वीरेन्द्रनगर, सुखेत- वसन्त थापा मगर / उर्लावारी, मोरङ- मनोज शाक्य

प्रकाशित भएको छ । जस अनुसार जम्मा २२ जनाले बोर्ड स्थान प्राप्तगरेका छन् ।

नेपालका विभिन्न स्थानहरूबाट जम्मा ५४ वटा परीक्षा केन्द्रबाट २२२८ जना विद्यार्थी उर्तीण भएकोमा अनागारिका खेमा परियति सद्मम अन्तिम वर्ष कोविदमा बोर्ड प्रथम त्याउन सफल हुनुभएको छ । उहाँ विश्वशान्ति परियति केन्द्र, मीनभवनका विद्यार्थी हुन् । अन्य बोर्ड प्रथम आएका विद्यार्थीहरूमा भिक्षु अमतो कक्षा ७ विश्वशान्ति विहार, श्रामणेर धम्मघोष कक्षा ६ सिद्धिमंगल विहार, श्रामणेर कविन्दो कक्षा ५ विश्वशान्ति विहार, अनुराधा वज्राचार्य कक्षा ३ आनन्द प. केन्द्र, श्रामणेर सद्दियो कक्षा २ विश्वशान्ति विहार, दीपा श्रेष्ठ कक्षा १ सम्यक् शिक्षा स्कूल

निबन्ध प्रतियोगिता हुने

२५५३ औं बुद्धपूर्णिमाको उपलक्ष्यमा बुद्धजयन्ती समारोह समितिको आयोजना, अमृत बौद्ध परियति को संयोजन तथा व्यवस्थापनमा उपत्यकाव्यापी निवन्ध प्रतियोगिताको हुनेभएको छ ।

त्यस निबन्ध प्रतियोगिताका लागि ५ सदस्सयी कार्य समितिको पनि गठन भएको छ । जस अनुसार संयोजक शोभा महर्जन, उपसंयोजक, यशु महर्जन, सदस्यहरू पुनम थापा, मनोज रंजित, दिनेश महर्जन रहेको छ ।

ହାର୍ଦିକ ଅନିତ୍ୟସ୍ତରଣ

ଅନିଚ୍ଚାଵତ ସଂଖାରା ଉପ୍ପାଦଵ୍ୟ ଧର୍ମମନୋ
ଉପଜିତ୍ବା ନିରୁଜଭନ୍ତି ତେସଂ ବୃପସମୋସୁଖୋ ।

ହେ ବହୁମ୍ବ ଅତିକଂ ମୈତ୍ରୀ ବିଲି ବିଲି ଜାମ୍ବ ଅନନ୍ତ ଗୁଣ ଦୁମ୍ବ
ତତାୟାତ ଦୁନୁଗଲନିସେ ଶ୍ରଦ୍ଧାୟା ସ୍ଵାଁ ଦେଛାନାଗୁ ଜୁଲ । ନାପ ଦିଵଂଗତ
ତତାୟାତ ସୁଗତି ପ୍ରାପ୍ତ ଜୁଯେମା ଧୈଗୁ ଆଶିକା ଯାନା ।

ଜନ୍ମ:
ବି.ସ. ୧୯୮୯ ମାଘ
ଶୁକ୍ଳ ଏକାଦଶୀ

ଦିଵଂଗତ:
ବି.ସ. ୨୦୬୫ କାର୍ତ୍ତିକ
ଶୁକ୍ଳ ତୃତୀୟା

ଦିଵଂଗତ ଭୀମମାୟା ଶାକ୍ୟ

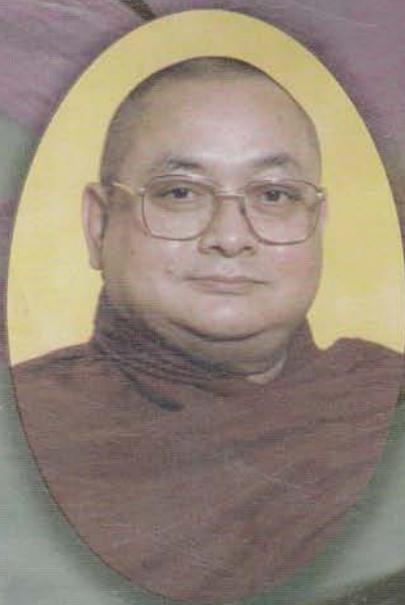
କାୟଚା ବ କାୟଚା ଭୌପି
ଅମର ବଜ୍ରାଚାର୍ୟ - ଜୁନୀ ବଜ୍ରାଚାର୍ୟ
ଗଜାନନ୍ ଧାଖ୍ଵା - ଲୁମାନ୍ତ ଧାଖ୍ଵା
ଶୁଭାନନ୍ ଧାଖ୍ଵା

ଛୁପି
ନିଶାନ୍ତ ଶାକ୍ୟ, ବିନୀ ଶାକ୍ୟ
ପ୍ରେଣ୍ୟ (ବଲୁ) ଶାକ୍ୟ,
ଆମି ବଜ୍ରାଚାର୍ୟ, ହିସୀ ଶାକ୍ୟ
ମିଥ୍ରା ମହର୍ଜନ, ଅନୁସା ବଜ୍ରାଚାର୍ୟ,
ନିର୍ବାଣ ବଜ୍ରାଚାର୍ୟ, କରୁଣା ଶାକ୍ୟ

କେହୋପ
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବଜ୍ରାଚାର୍ୟ
ଶାନ୍ତ ଧାଖ୍ଵା

ମ୍ହ୍ୟାୟଚା ବ ମ୍ହ୍ୟାୟଚା ଜିଲାଜିପି
ଡା. ଇନ୍ଦ୍ର କୁମାରୀ ବଜ୍ରାଚାର୍ୟ
ବିଦ୍ମା ଶାକ୍ୟ - ନିତ୍ୟ ରତ୍ନ ଶାକ୍ୟ
ହିରା ଶାକ୍ୟ - ରୋଦେଶ ଶାକ୍ୟ
ଅନୁଲା ମହର୍ଜନ - ସନ୍ଦେଶ ମହର୍ଜନ
ଉଜ୍ଵଳା ବଜ୍ରାଚାର୍ୟ - ମଙ୍ଗଲ ମାନ ବଜ୍ରାଚାର୍ୟ
ଅନ୍ତାରା ଶାକ୍ୟ - ପ୍ରବିନ ଶାକ୍ୟ

**नेपालमा बुद्धधर्मको क्षेत्रमा समर्पित धर्माचार्य
व्यक्तित्व अद्देय मिथु ज्ञानपूर्णिक महास्थविर उपसम्पन्न
हुनुभएको स्वर्णदिवसको सुखद उपलक्ष्यमा उहाँको
बुद्धशासनिक व्यक्तित्व एवं कृतित्वलाई स्मरणगरी अद्देय
महास्थविरलाई सुखी, दीर्घाय्, सुखास्थ्य प्राप्त होस् भनी
हार्दिक शुभकामना व्यक्त गर्दछौं ।**

प्रार्थी

आनन्द कुटी विहार गुठी
आनन्द भूमि परिवार
बुद्ध जयन्ती समरोह समिति
बुद्ध विहार, भूकुटीमण्डप
अमृत बौद्ध परिषयति
मेता सेन्टर, बनेपा
बौद्ध वृद्धाश्रम, बनेपा

यस अंक

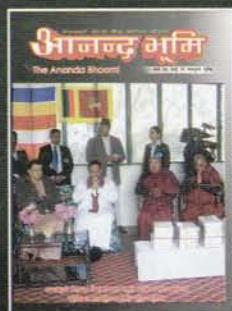
आनन्द भूमि

पढौ ! पढाओ ! बाष्पिक ग्राहक बनौ !

सम्पर्क

आनन्दकुटी विहार गुठी

आनन्दकुटी विहार, स्वराम्भ

गताङ्क